УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НОВОМ САДУ

ПРАВНА ТРАДИЦИЈА И НОВИ ПРАВНИ ИЗАЗОВИ

ЗБОРНИК САЖЕТАКА СА НАУЧНОГ СКУПА
НОВИ САД, 23. ЈАНУАР 2026. ГОДИНЕ

Нови Сад, 2026.

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ

ПРАВНА ТРАДИЦИЈА И НОВИ ПРАВНИ ИЗАЗОВИ

За издавача
Проф. др Владимир Марјански

Руководилац пројекта
Проф. др Зоран Лончар

Редакциони одбор
Проф. др Драгутин Аврамовић, главни и одговорни уредник
Доц. др Лука Батуран
Доц. др Ратко Радошевић
Милица Ковачевић, асистент
Оливера Јокић, асистент

Компјутерска обрада текста и корице
Футура, Нови Сад

Штампа
„Футура“ Нови Сад

Тираж
60 примерака

ISBN 978-86-7774-291-1

2026.

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НОВОМ САДУ

ПРАВНА ТРАДИЦИЈА И НОВИ ПРАВНИ ИЗАЗОВИ

ЗБОРНИК САЖЕТАКА СА НАУЧНОГ СКУПА НОВИ САД, 23. ЈАНУАР 2026. ГОДИНЕ

НОВИ САД, 2026

Пројекат „Правна традиција и нови правни изазови“ финансира
Правни факултет Универзитета у Новом Саду.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ 15

2024.

КАТЕДРА ГРАЂАНСКОПРАВНИХ НАУКА

Душан Ж. Николић
КА СИСТЕМУ СТВАРНОГ ПРАВА: ТРАКТАТ О НАЧЕЛИМА 21

Слобода Д. Мидоровић
Раденка М. Цветић
КОНСТИТУИСАЊЕ НАВІТАТІО ОДЛУКОМ СУДА У КОРИСТ ДЕТЕТА НА НЕПОКРЕТНОСТИ У СУСВОЈИНИ РОДИТЕЉА И ТРЕЋЕГ ЛИЦА 22

Бојан Л. Пајтић
КОЛИЗИЈА ПРАВА НА ДОСТОЈАНСТВО ЛИЧОСТИ И ОБАВЕЗЕ ВИШЕГ СТЕПЕНА ТОЛЕРАНЦИЈЕ НА КРИТИКУ КОД НОСИЛАЦА ЈАВНИХ ОВЛАШЋЕЊА.....24

Јелена Ђ. Видић
Милица С. Ковачевић
ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ НЕВАЖНОСТИ ЗАВЕШТАЊА У СРПСКОМ И УПОРЕДНОМ ПРАВУ 27

Николина Б. Мишчевић
Сања М. Савчић
ДИГИТАЛНИ САДРЖАЈ, ДИГИТАЛНЕ УСЛУГЕ И ЛИЧНИ ПОДАЦИ: ИЗАЗОВИ САВРЕМЕНОГ УГОВОРНОГ ПРАВА.....29

Атила И. Дудаш
РЕФЛЕКСИЈЕ НА ПРЕДНАЦРТ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА СРБИЈЕ ИЗ 2019. ГОДИНЕ (REFLECTIONS ON THE PRELIMINARY DRAFT OF THE SERBIAN CIVIL CODE FROM 2019) 31

Марко С. Кнежевић
ПРИРОДА ПОСЕБНЕ РЕВИЗИЈЕ (ЧЛ. 404 ЗПП): ПРАВО СТРАНКЕ ИЛИ СТВАР ДИСКРЕЦИОНЕ ОЦЕНЕ СУДА?.....33

Сандра О. Самарџић
ПРАВО ДЕТЕТА НА РАЗВОЈ У ДИГИТАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ: ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ.....35

КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА

Гордана М. Дракић
Урош Н. Станковић
ЦРТИЦЕ О ПРОСТОРНИМ КАПАЦИТЕТИМА И СУДИЈСКОМ ПЕРСОНАЛУ ШАБАЧКОГ ОКРУЖНОГ СУДА 1839–1865. ГОДИНЕ.....39

КАТЕДРА ЗА ЈАВНО ПРАВО

Слободан П. Орловић
УСТАВНА ПИТАЊА АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ – ОД УРЕЂЕЊА ОРГАНА ДО ЗАШТИТЕ АУТОНОМИЈЕ 43

Зоран Ј. Лончар
УПРАВНО СУДСТВО У СРБИЈИ 44

Наташа Н. Рајић
ЗАШТИТА ПРАВА НА НЕПОВРЕДИВОСТ ФИЗИЧКОГ И ПСИХИЧКОГ ИНТЕГРИТЕТА У ПРАКСИ УСТАВНОГ СУДА СРБИЈЕ.....46

Ратко С. Радошевић
УПРАВНИ СИЛОГИЗАМ (Мала премиса и терет њеног доказивања) 48

КАТЕДРА ЗА КРИВИЧНО ПРАВО

Снежана С. Бркић
НАЧЕЛО НЕПОСРЕДНОСТИ У ОПШТЕМ И СКРАЋЕНОМ КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – ПАРАЛЕЛЕ 53

Татјана Д. Буїарски
Милана М. Писарић
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ПРАВОСУДНЕ САРАДЊЕ И ПРИСТУП ПРАВДИ У ПРЕКОГРАНИЧНИМ КРИВИЧНИМ СТВАРИМА.....55

Бранислав Р. Ристивојевић
Стефан С. Самарџић
МЕЂУНАРОДНА КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ И СУВЕРЕНИТЕТ: ИМУНИТЕТИ ИЗМЕЂУ ЕРОЗИЈЕ И РЕНЕСАНСЕ.....57

Драїиша С. Дракић
Иван Д. Милић
ЗАКОН О ИЗВРШЕЊУ ВАНЗАВОДСКИХ САНКЦИЈА И МЕРА - ОД ПОЧЕТКА ПРИМЕНЕ ДО ДАНАС.....59

КАТЕДРА ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И МЕЂУНАРОДНЕ ОДНОСЕ

Маја Д. Станивуковић
РАСКИД УГОВОРА О УЛАГАЊУ — ПОСЛЕДИЦЕ У МЕЂУНАРОДНОМ ИНВЕСТИЦИОНОМ ПРАВУ 63

Сања В. Ђајић
ТРОШКОВИ ПОСТУПКА И ПРАВО НА СУДСКУ ЗАШТИТУ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ЉУДСКИХ ПРАВА 66

Петар М. Ђундић
ПОВРЕДА АУТОРСКОГ ПРАВА НА ИНТЕРНЕТУ: ПРОБЛЕМ МЕЂУНАРОДНЕ НАДЛЕЖНОСТИ 68

Бојан Н. Тубић
ЗАБРАНА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ 71

КАТЕДРА ЗА РАДНО ПРАВО

Сенад Р. Јашаревић
Дарко М. Божичић
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА УСЛОВА ДОСТОЈАНСТВЕНОГ РАДА ЗА ПЛАТФОРМСКЕ РАДНИКЕ.....75

КАТЕДРА ЗА ТЕОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА

Драгутин С. Аврамовић
Илија Д. Јованов
РЕТОРИКА И СУДИЈСКО ОДЛУЧИВАЊЕ 79

Драгана М. Ђорић
УТИЦАЈ ВЕШТАЧКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ НА СТВАРАЊЕ И ПРИМЕНУ ПРАВА И ЕТИКЕ 81

КАТЕДРА ПРАВНОЕКОНОМСКИХ НАУКА

Горан Б. Милошевић
Цвјетана М. Цвјетковић Иветић
Лука О. Батуран
ДРЖАВНА ПОМОЋ КАО ИНСТРУМЕНТ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА ОД ПРИРОДНИХ НЕПОГОДА 85

КАТЕДРА ПРИВРЕДНОПРАВНИХ НАУКА

Драго Љ. Дивљак
КОНЦЕСИЈЕ И УГОВОРИ ЗАКЉУЧЕНИ ИЗМЕЂУ СУБЈЕКАТА ИЗ ЈАВНОГ СЕКТОРА У ПРАВУ ЕУ 89

Владимир Ж. Марјански
БИЛАНСНЕ ПОЗИЦИЈЕ И УСЛОВИ ПОД КОЈИМА СЕ ОНЕ МОГУ КОРИСТИТИ ЗА ПОВЕЋАЊЕ ОСНОВНОГ КАПИТАЛА ИЗ СРЕДСТАВА ДРУШТВА С ОГРАНИЧЕНОМ ОДГОВОРНОШЋУ 91

Сандра С. Фишер Шобот
ИСКЉУЧЕНА ОГРАНИЧЕЊА У ВЕРТИКАЛНИМ СПОРАЗУМИМА У ПРАВУ КОНКУРЕНЦИЈЕ 94

КАТЕДРА БЕЗБЕДНОСНОПРАВНИХ НАУКА

Љубомир С. Стајић
Владан М. Мирковић
Ненад П. Радивојевић
НР КИНА У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ТЕНДЕНЦИЈА 99

2025.

КАТЕДРА ГРАЂАНСКОПРАВНИХ НАУКА

Душан Ж. Николић
О ПРАВНОЈ ПРИРОДИ И СОЦИЈАЛНОЈ ФУНКЦИЈИ СТВАРНИХ ТЕРЕТА 105

Бојан Л. Пајтић
УЛОГА НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ПОКРЕТАЊУ ПРОЦЕСА ГРАЂАНСКОПРАВНЕ ОДГОВОРНОСТИ ЗА КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ 106

Јелена Ђ. Видић
Милица С. Ковачевић
О ПОЈЕДИНИМ ПИТАЊИМА НОРМАТИВНОГ УРЕЂЕЊА ЛЕГАТА (ИСПОРУКЕ) У СРПСКОМ И УПОРЕДНОМ ПРАВУ 109

Сања М. Савчић
Николина Б. Мишчевић
КРИТЕРИЈУМИ УТВТРЂИВАЊА САОБРАЗНОСТИ ДИГИТАЛНОГ САДРЖАЈА И ДИГИТАЛНИХ УСЛУГА 111

Атила И. Дудаш
НАЧЕЛО МОНИЗМА И ДУАЛИЗМА У СРПСКОМ ОБЛИГАЦИОНОМ ПРАВУ 113

Марко С. Кнежевић
ПОЈАМ СПОРА О НЕПОКРЕТНОСТИ У СМИСЛУ ЧЛ. 469 ЗАКОНА О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ: БАГАТЕЛНИ ПОСТУПАК О НЕПОКРЕТНОСТИ 115

Сандра О. Самарџић
ПРАВНИ АСПЕКТИ ЗАШТИТЕ ЗАПОСЛЕНИХ У ШКОЛАМА ОД НАСИЉА У СРБИЈИ 117

Слобода Д. Мидоровић
КОНСТИТУИСАЊЕ НАВІТАТІО ОДЛУКОМ СУДА У КОРИСТ ДЕТЕТА НА НЕПОКРЕТНОСТИ У СУСВОЈИНИ РОДИТЕЉА И ТРЕЋЕГ ЛИЦА – ДРУГИ ДЕО – 120

КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА

Урош Н. Станковић
Гордана М. Дракић
АДМИНИСТРАТИВНО ОСОБЉЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА У ШАБАЧКОМ ОКРУЖНОМ СУДУ 1839–1865 125

КАТЕДРА ЗА ЈАВНО ПРАВО

Слободан П. Орловић
ДРУШТВЕНА ПОТРЕБА ОБРАЗОВАЊА ПРЕЛАЗНИХ ВЛАДА 129

Зоран Ј. Лончар
ПОВОДОМ ЈЕДНОГ ВЕКА ОД КОДИФИКАЦИЈЕ УПРАВНОГ ПОСТУПКА 130

Наташа Н. Рајић
ПРЕДЛОЗИ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА У ОБЛАСТИ НОРМАТИВНЕ КОНТРОЛЕ ПРАВА 132

КАТЕДРА ЗА КРИВИЧНО ПРАВО

Снежана С. Бркић
ДА ЛИ СУ ДОПУСТИВА ОДСТУПАЊА ОД СТРУКТУРАЛНОГ СЕГМЕНТА НАЧЕЛА НЕПОСРЕДНОСТИ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ? 137

Татјана Д. Буїарски
Милана М. Писарић
ЗНАЧАЈ СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА БРАНИОЦА ОКРИВЉЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ 139

Бранислав Р. Ристивојевић
Стефан С. Самарџић
МЕЂУНАРОДНИ КРИВИЧНИ СУД: ИЗМЕЂУ НАДЛЕЖНОСТИ И ИМУНИТЕТА 141

Драгиша С. Дракић
Иван Д. Милић
КАЗНЕНА ДЕЛА ИЗ ОБЛАСТИ РУДАРСТВА И ГЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА 143

КАТЕДРА ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И МЕЂУНАРОДНЕ ОДНОСЕ

Маја Д. Станивуковић
ПРИВРЕМЕНЕ МЕРЕ У МЕЂУНАРОДНОЈ АРБИТРАЖИ 147

Сања В. Бајић
ПИТАЊЕ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ И ТЕОРИЈЕ РАЊИВОСТИ У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА У ПОГЛЕДУ ПРИМЕНЕ ХАШКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О МЕЂУНАРОДНОЈ ОТМИЦИ ДЕЦЕ 149

Петар М. Бундић
КЛАУЗУЛА О ИСПУЊЕЊУ СВИХ ОБАВЕЗА КОЈЕ ЈЕ ДРЖАВА ПРЕУЗЕЛА ПРЕМА СТРАНОМ УЛАГАЧУ У МЕЂУНАРОДНИМ УГОВОРИМА О ЗАШТИТИ УЛАГАЊА: КО СУ НОСИОЦИ ПРАВА И ОБАВЕЗА? 151

Бојан Н. Тубић
ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА 153

КАТЕДРА ЗА РАДНО ПРАВО

Сенад Р. Јашаревић
Дарко М. Божичић
ЗНАЧАЈ ПРЕПОРУКЕ МОР БР. 205 У ПОШТОВАЊУ ДОСТОЈАНСТВА НА РАДУ 157

КАТЕДРА ЗА ТЕОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА

Драгутин С. Аврамовић
Илија Д. Јованов
РЕТОРИКА И МОДЕРНА ПОЛИТИКА 161

Драгана М. Ђорић
ПРАВНИ И ЕТИЧКИ АСПЕКТИ УПОТРЕБЕ ВЕШТАЧКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ У КРЕИРАЊУ НОВОГ НАЧИНА ЖИВОТА 163

КАТЕДРА ПРАВНОЕКОНОМСКИХ НАУКА

Горан Б. Милошевић
Цвјетана М. Цвјетковић Иветић
Лука О. Батуран
ПОРЕСКА ПОЛИТИКА У ФУНКЦИЈИ ПРЕВЕНЦИЈЕ РИЗИКА ОД КАТАСТРОФА.....167

КАТЕДРА ПРИВРЕДНОПРАВНИХ НАУКА

Драго Љ. Дивљак
МЕХАНИЗАМ САРАДЊЕ У ОКВИРУ ПРОВЕРЕ ДИРЕКТНИХ СТРАНИХ УЛАГАЊА У ПРАВУ ЕУ.....171

Владимир Ж. Марјански
НАЧЕЛО СЛОБОДЕ УГОВАРАЊА КОД ДРУШТВА С ОГРАНИЧЕНОМ ОДГОВОРНОШЋУ.....173

Сандра С. Фишер Шобот
ЗЛОУПОТРЕБА ДОМИНАНТНОГ ПОЛОЖАЈА ОДБИЈАЊЕМ ПОСЛОВАЊА У ПРАВУ КОНКУРЕНЦИЈЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ.....176

КАТЕДРА БЕЗБЕДНОСНОПРАВНИХ НАУКА

Љубомир С. Стајић
Ненад П. Радивојевић
Владан М. Мирковић
ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И БЕЗБЕДНОСТ – ИМА ЛИ РАЗЛОГА ЗА ЗАБРИНУТОСТ?.....181

УВОДНА РЕЧ

Поштовани,

Пред Вама се налази Зборник сажетака радова са научног скупа „Правна традиција и нови правни изазови“ који је одржан на Правном факултету Универзитета у Новом Саду 23. јануара 2026. године. С обзиром на објективну немогућност одржавања научног скупа током 2025. године, на конференцији одржаној 23. јануара 2026. године су представљени резултати рада на Пројекту током 2024. и 2025. године истраживача са Правног факултета у Новом Саду. Због тога, у Зборнику сажетака радова можете пронаћи сажетке радова истраживача за 2024, као и за 2025. годину.

На овогодишњем скупу, фокус истраживача је био на сагледавању актуелних правних изазова (у готово свим правним областима), при чему је понуђен и један број могућих решења која доприносе унапређењу наше правне мисли, а могла би бити од користи и нашој правној пракси. С обзиром на широк спектар тема које су обрађене, надамо се да ће Зборник сажетака побудити интересовање не само научне, већ и шире стручне јавности и бити инспирација за даља истраживања.

Главни уредник
проф. др Драгутин Аврамовић

2024.

КАТЕДРА
ГРАЂАНСКОПРАВНИХ НАУКА

Душан Ж. Николић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
d.nikolic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-1850-9684

347.2

КА СИСТЕМУ СТВАРНОГ ПРАВА: ТРАКТАТ О НАЧЕЛИМА[1]

Савремено стварно право у већини земаља нема обележја системске целине. У нормативном смислу, оно је непотпуно, разуђено, некохерентно и нефункционално. Сличан проблем постоји и на теоријском плану. Правна доктрина, као и правна регулатива касни за друштвеним потребама. Остала су неразрешена чак и нека темељна питања која се тичу кључних појмова, па чак и самих начела на којима треба градити систем стварног права.

У Републици Србији тај проблем има посебну тежину. О његовим размерама упечатљиво сведочи чињеница да се законске празнине попуњавају применом правних правила садржаних у Грађанском законику из 1844, који је званично престао да важи још 1945. године и да студенти на државним правним факултетима изучавају материју стварног права из уџбеника који је последњи пут иновиран 1993.

У раду су критички размотрена кључна диференцијална начела: начело ограниченог броја врста стварних права; начело типизације стварних права; начело апсолутности стварних права; начело публицитета стварних права и начело одређености објеката стварних права.

На крају рада је указано на потебу преиспитивања наведених начела и на потребу њиховог усклађивања са променама у природи и друштву.

[1] Рад је већим делом заснован на резултатима истраживања вршених у оквиру научног пројекта *Правна традиција и нови правни изазови*, чији је носилац Правни факултет Универзитета у Новом Саду. Текст ће, уз потребна прилагођавања, бити објављен и у оквиру уџбеника *Стварно право*, намењеном студентима свих државних правних факултета у Републици Србији.

Слобода Д. Мидоровић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Midorovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-2545-0927

Раденка М. Цветић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
R.Cvetic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9478-8577

347.238
347.26:347.61/.64
342.7-053.2

КОНСТИТУИСАЊЕ *HABITATIO* ОДЛУКОМ СУДА У КОРИСТ ДЕТЕТА НА НЕПОКРЕТНОСТИ У СУСВОЈИНИ РОДИТЕЉА И ТРЕЋЕГ ЛИЦА

Циљ рада је да преиспита могућност да се одлуком суда установи право становања у корист малолетног детета на основу чл. 194 Породичног закона (ПЗ), у ситуацији када други родитељ нема непокретност подобну за становање у искључивој својини, већ је (само) њен сувласник. Како овај случај није изричито регулисан ПЗ, одговор на питање његове допуштености препуштен је судској пракси. Она је, пак, склона томе да у оваквим чињеничним констелацијама дозволи конституисање права становања које ће оптерећивати непокретност у сусвојини до пунолетства детета.

Последично, за време трајања права становања, други сувласник, односно сувласници који нису родитељи детета, лишавају се - без своје воље и, што је још значајније, без одговарајућег правног основа - овлашћења која им, у складу са Законом о основама својинскоправних односа (ЗОСПО), припадају на основу њиховог сувласничког удела у тој непокретности. Они, наиме, за време постојања права становања не могу да држе непокретност, да је користе, нити да, путем издавања у закуп, убиру цивилне плодове од свог сувласничког удела. Имајући у виду да право становања као стварно право делује *erga omnes*, сувласницима је *de facto* отежано и располагање сувласничким уделом, а знатно је умањена, ако не и у потпуности искључена, вероватноћа успешног спровођења цивилне деобе непокретности. Потенцијални купац сувласничког удела морао би, наиме, да буде спреман да право својине стекне са ограничењем у виду права становања до дететовог пунолетства, али и да евентуално покрене поступак

ради исељења уколико дете и други родитељ, након стицања пунолетства, не би добровољно напустили стан.

Став о допуштености установљења права становања у оваквим случајевима у јудикатури се најчешће аргументује тврдњом да таква могућност „није искључена“ ПЗ-ом. Међутим, чињеница да ПЗ одређено решење изричито не искључује не значи истовремено и да га допушта. Исправан став о допуштености установљења права становања може се заузети тек након системског довођења у везу релевантних одредаба ПЗ и ЗОСПО.

У одлукама судова које фаворизују установљење права становања у описаним ситуацијама провејава настојање да се оствари најбољи интерес детета, који се огледа у томе да оно током одрастања има обезбеђен кров над главом. Иако је овај циљ разумљив и оправдан, у раду се оспорава могућност његове реализације на законит начин према важећим редакцијама ПЗ и ЗОСПО. Наиме, оптерећење правом становања непокретности у сусвојини без сагласности сувласника који нису родитељи детета значило би суспендовање овлашћења која ЗОСПО гарантује сувласницима који, према ПЗ, немају обавезу да се старају о стамбеном збрињавању детета. Овакво ограничење права сусвојине тешко би се могло помирити са поставкама права на мирно уживање имовине.

Иако исход за који се судови у појединим случајевима залажу заиста одражава идеју правичности, основ за такав резултат, у духу начела поделе власти, морао би да пружи сам законодавац. То би значило да би ограничење сувласничког удела лица које није родитељ детета правом становања у корист детета било допуштено једино у случају законског проширења круга могућих пасивних субјеката права становања. Посебно питање је, међутим, да ли би такво ограничење права сусвојине лица која нису родитељи детета уопште могло да се оправда са становишта уставноправних вредновања поводом ограничења права својине из чл. 58 Устава Републике Србије.

Бојан Л. Пајтић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
B.Pajtic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7760-1873

342.7:341.6(4)
342.727

КОЛИЗИЈА ПРАВА НА ДОСТОЈАНСТВО ЛИЧОСТИ И ОБАВЕЗЕ ВИШЕГ СТЕПЕНА ТОЛЕРАНЦИЈЕ НА КРИТИКУ КОД НОСИЛАЦА ЈАВНИХ ОВЛАШЋЕЊА

Европска конвенција о људским правима и слободама инаугурисала је као неке од најважнијих вредности, која морају имати заштиту држава потписница право на поштовање свог приватног и породичног живота, као право свих грађана на слободу изражавања, а оно укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Србија је ратификовала Конвенцију, чиме је она постала део позитивног законодавног оквира. Највиши правни акт државе Србије гарантује неповредивост људског достојансва и јемчи слободу мишљења и изражавања.

Функција Европског суда за људска права је тумачење и примена Европске конвенције о људским правима. Национални судови држава чланица Савета Европе, најчешће ову праксу прихватају као своју, а у случају да неки грађанин исцрпи правна средства пред домаћим судовима, правду може тражити у Стразбуру.

У великом броју случајева наилазимо на колизију два права (права на достојанство личности и право на слободу изражавања), због великог интереса јавности да поседује информације о деловању носилаца јавних функција, као и право да исте критикује. Европски суд је установио да јавне личности имају обавезу да покажу виши степен толеранције у односу на критику везану за њихово деловање, чак и уколико критика садржи и неке изразито грубе, па чак и вулгарне вредносне ставове, односно дисквалификације. На овакав начин је успостављен примат слободе изражавања новинара и свих заинтересованих грађана у односу на право на достојанство јавних личности. Оваквим приступом новинари представљају својеврстан суд јавности.. Границе прихватљиве критике, према томе, су шире у погледу политичара као таквог него у односу на остале грађане.

Из доношених пресуда Европског суда које се односе на такозвано „право на проширену критику" јавних личности, односно, пре свега – носилаца јавних функција, произлазе два закључка. Први се односи на су-

бјекта заштите – то је увек оно лице чије право изражавања и право на критику може бити лимитирано или угрожено од стране прозваног. Други се односи на чињеницу да је „проширена критика“ јавних личности дозвољена уколико се креће у домену вредносних судова, чак и уколико су они изузетно оштри (мада, видели смо да и они морају бити поткрепљени довољним чињеничним основом да би се сматрали допустивим и непретераним), а заштиту не могу уживати неистинити чињенични наводи.

Међутим 2021, долази до заокрета у дотадашњој пракси Суда Ради се о репетитивном случају, чије чињенично стање у великој мери личи на сличне спорове. Одлука се, међутим, значајно разликује од до тада доношених, па представља нови преседан. Судско веће је, одбијањем представке против државе Србије, одступило од досадашње праксе у оба горе поменута сегмента – препознало је субјекта заштите на страни која то никако не може бити и игнорисало је до тада врло чврсту граниу између доказивих чињеничниг оконости и вредносних судова.. Овом одлуком је веће право на проширену критику резервисало за лице које је имало статус носиоца јавних овлашћења и које је у правном, медијском и фактичком смислу било у неупоредиво моћнијем положају него лице коме су увредљиве квалификације и неистинити чињенично проверљиви наводи били упућени.

Ова пресуда наметнула је два питања: да ли је консеквентно и да ли се може обезбедити увек и без остатка непристрасност судија које потичу из држава које су тужене, када знамо да су институције те државе делегирале судије у суд? Да ли судије из земаља против којих се подносе представке треба да буду чланови већа у тим ситуацијама? Закључак се намеће сам – тим судијама не треба додељивати поменуте случајева

Потом, овакав нови приступ брисања границе између неистинитих навода и вредносних судова упућује да је од насуше важности да се изврши објективизација онога што се сматра чињеничним наводом, као и да се предмет заштите лоцира тамо где му је и место – у правцу заштите слободе медија и критичара власти да се изражавају и критички делују у одређеној друштвеној заједници.

Неопходно је успостављање егзактног критеријума шта се, неизоставно, сматра неистинитом чињеничном тврдњом која је доказива и подобна за заштиту од стране суда. Тек на такав начин могуће је у значајној мери искључити арбитрарност судских већа која би се, поново, могла позивати на дотадашњу праксу Европског суда, а суштински очигледно од ње одступити. Зато је важно и да се утврди принцип за конкретизацију критеријума који ће учинити неспорним околност шта сматрамо неистинитим чињеничним тврдњама које не подлежу „праву на проширену критику“. Најлогичније је да се овај проблем реши у домену кривичног права, односно, универзалних правила чија примена неће остављати простора за прои-

звољна тумачења. Уколико је нечије право на достојанство личности повређено тврдњом да је извршио неко кривично дело које је инкриминисано у домаћем правном систему, ваљало би неизоставно пружити заштиту лицу које је предмет напада.

Јелена Ђ. Видић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
j.vidic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7471-2981

347.67:340.5(497.11)

Милица С. Ковачевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
m.kovacevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7310-743X

ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ НЕВАЖНОСТИ ЗАВЕШТАЊА У СРПСКОМ И УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Рад се бави анализом разлога неважности завештања у позитивном праву Републике Србије, уз њихово сагледавање у упоредноправном контексту. Полазећи од правне природе завештања као једностраног, строго формалног правног посла који производи правно дејство тек након смрти завештаоца, указује се на кумулативне услове од којих зависи његова правна ваљаност. Посебна пажња посвећена је завештајној способности завештаоца, слободи и озбиљности изражене воље, поштовању законом прописане форме, као и допуштености и законитости садржине завештања. Повреда неког од наведених елемената доводи до неважности завештања, која се у српском наследном праву манифестује кроз институте ништавости и рушљивости.

У раду се разматра правна природа и домашај наведених облика неважности, при чему се указује на њихову различиту функцију и правне последице. Ништавост завештања наступа у случајевима постојања најтежих повреда законских захтева, услед чега такво завештање не производи правна дејства **ab initio**, док се рушљивост везује за ситуације у којима је воља завештаоца била мањкава, али не и у потпуности искључена односно када мањкавост постоји у вези законом прописаних облика завештања, те завештање остаје на снази све док не буде поништено на захтев овлашћеног лица у законом прописаном року. Ова дистинкција има нарочит значај са аспекта правне сигурности, нарочито у погледу процесних претпоставки за оспоравање завештања и правних ефеката судске одлуке.

Упоредноправна анализа обухвата одабране европске правне системе и показје да је подела разлога неважности на ништавост и рушљивост при-

сутна и у другим европским правним системима, мада се конкретна решења разликују у зависности од значаја који се придаје појединим условима пуноважности завештања. Заједничко је становиште да су противправна садржина и повреде прописане форме основ ништавости, док мане воље и недозвољен утицај на завештаоца доводе до рушљивости. У појединим правима, повреда права нужних наследника такође представља разлог рушљивости. Увид у поједина решења упоредноправних система показује да српско право у великој мери задржава традиционални концепт неважности правних послова, ослањајући се на општа правила облигационог права, уз нормативно уважавање специфичности завештања као института наследног права.

Напослетку, у раду се указује на потребу прецизнијег и систематичнијег нормативног уређења разлога неважности завештања у домаћем праву, као и на могућност њиховог усклађивања са савременим упоредноправним тенденцијама. Такав приступ могао би да допринесе већој правној сигурности, доследнијој судској пракси и адекватнијој заштити аутономије воље завештаоца у области вољног наслеђивања. У том смислу предлажу се измене у погледу ништавости одређених завештајних располагања у корист лица повезаних са састављањем завештања. У светлу уставног и породичноправног изједначавања брачних и ванбрачних партнера, неопходно је проширити постојећа правила и на ванбрачне партнере овлашћених лица и завештајних сведока, како би се доследно заштитио интегритет завештајне воље. Истовремено, постоји потреба нормативног уједначавања правних последица недостатака објективног и субјективног елемента завештајне способности и прецизирања појма способности за расуђивање као субјективног елемента. Аутори су становишта да оба елемента завештајне способности имају подједнак значај за формирање правно релевантне воље, те би, *de lege ferenda*, сваки њихов недостатак требало да резултира ништавошћу завештања, те предлажу да се способност за расуђивање дефинисање као способности разумевања смисла, значаја и последица завештања допринело би правној сигурности и смањењу спорова, нарочито у случајевима лица са ограниченом пословном способношћу.

Николина Б. Мишчевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
N.Miscevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9909-1595

Сања М. Савчић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
s.savcic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1160-5860

004.738.5:342.738:]347.44

ДИГИТАЛНИ САДРЖАЈ, ДИГИТАЛНЕ УСЛУГЕ И ЛИЧНИ ПОДАЦИ: ИЗАЗОВИ САВРЕМЕНОГ УГОВОРНОГ ПРАВА

Промет дигиталних услуга и дигиталног садржаја постоји већ деценијама и обухвата најразличитије производе и платформе, од е-књига и рачунарских програма, преко апликација и дигиталних музичких и видео садржаја, до налога и активности на друштвеним мрежама. За већину ових производа потрошачи плаћају новчану накнаду, али велики број услуга и садржаја доступан је и без директног плаћања, уз уступање личних података трговцу. Схватање „бесплатности“ ових услуга драстично се мења с повећањем свести о економској вредности података о личности, који постају значајан ресурс у дигиталној економији. Ова промена парадигме формално је потврђена доношењем Директиве (ЕУ) 2019/770, којом је регулисано да се правила о уговорима о испоруци дигиталног садржаја и услуга примењују и када потрошач уместо новчане накнаде уступа своје личне податке. На тај начин, „бесплатни“ уговори добијају третман теретних уговора, са свим правним последицама које из тога произлазе, укључујући примењивање принципа једнакости узајамних давања.

У раду су анализирани различити приступи утврђивању економске вредности података о личности, при чему је указано на предности и ограничења сваког од њих. Посебно је истакнута сложеност ових трансакција, јер подаци о личности представљају предмет који је истовремено регулисан и општим правилима уговорног права и посебним нормама о заштити података. Овде се јавља питање колизије између два правна режима, на пример када повреда правила о заштити података може утицати на допуштеност предмета уговора и тиме на његову пуноважност.

Један од кључних аспеката рада односи се на закључивање оваквих уговора од стране малолетних потрошача. У светлу права Европске уније, пунолетност за давање сагласности за обраду података наступа са навршених 16 година, док је у праву Републике Србије то 15 година. Међутим, са становишта способности за закључивање теретног уговора, ова лица се сматрају ограничено пословно способним, те за пуноважно закључење уговора потребна је и сагласност законског заступника. Рад показује да уговори о испоруци дигиталног садржаја или услуга не спадају у категорије послова које малолетници могу самостално закључити према Породичном закону, као што су багателни, неутрални или правно корисни послови. То значи да је изјава малолетника о сагласности за обраду података пуноважна ако је дата независно од теретног уговора, али када представља део обавезе по уговору, потребна је и сагласност законског заступника.

На крају, рад истиче потребу проналажења правних решења која би ублажила потенцијалне колизије између правила о заштити личних података и општих правила о способности уговарања, са циљем да се обезбеди правна сигурност, предвидљивост и доследна примена уговорног права у дигиталном окружењу. Ова анализа указује на сложеност савремених дигиталних трансакција и наглашава да је потребан јасан оквир који би омогућио да права потрошача буду ефикасно заштићена, а уговори са дигиталним садржајем и услугама правно стабилни и предвидљиви.

Атила И. Дудаш
Универзитет у Новом Саду
Правни факултету Новом Саду
A.Dudas@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-5804-8013

340.134:347(497.11)“2019“

РЕФЛЕКСИЈЕ НА ПРЕДНАЦРТ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА СРБИЈЕ ИЗ 2019. ГОДИНЕ (REFLECTIONS ON THE PRELIMINARY DRAFT OF THE SERBIAN CIVIL CODE FROM 2019)

У раду под насловом *Reflections on the Preliminary Draft of the Serbian Civil Code from 2019*, написаним на енглеском језику и објављеним у тематском зборнику међународног значаја у чијем настанку је учествовало двадесетак аутора из целе Европе, учињен је покушај да се европској научној јавности прикажу најзначајније нормативне новине предложене Преднацртом Грађанског законика Србије из 2019. године, као и наше правне традиције на коју се ослања. Стога, у раду је прво дата анализа историјата развоја грађанског права у Србији, касније у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, као и у периоду после Другог светског рада. Када се посматра период од настанка заједничке југословенске државе, овај процес је дуго обележавала идеја о потреби израде и усвајања једног грађанског законика којим би се превазишло стање правног партикуларизма које је обележавало заједничку југословенску државу од њеног настанка. Од тог покушаја се у почетку много очекивало, али је након уставних реформи из 1971., односно Устава СФРЈ из 1974. године, због подељене законодавне надлежности између федерације и република чланица, остварење тог плана постало немогуће. Идеја о грађанском законику је могла да буде оживљена тек 2006. године, када је Република Србија, после скоро читавог једног века искуства са различитим облицима федералне и конфедералне државе, поново постала унитарна држава. Већ исте године формирана је комисија за израду преднацрта грађанског законика. У почетку је на образовање комисије стручна јавност гледала са великим ентузијазмом и очекивањима. Без обзира на задовољавајући ниво регулативе грађанског права, на усвајање кодекса се у нашој цивилистици увек гледало са одређеном дозом романтизма, те се доношење грађанског законика у стручној и научној јавности увек прижељкивало. У раду је постављено питање да ли је пројекат грађанског законика, иницран 2006. године и окончан 2019. године објављивањем коначне верзије Преднацрта Грађанског законика, испунио ова оче-

кивања. Најпре, треба посматрати динамику припремања текста Преднацрта. Прво је књига о облигационим праву објављена 2009. године. Она је у претежном делу заснована на важећем Закону о облигационим односима (ЗОО). У оним елементима који се могу сматрати иновативним у односу на ЗОО, у претежном делу се Преднацрт враћа на решења предлагана још у Скици проф. Константиновића из 1969. године. Након тога су припремљене књиге о породичном и наследном праву, па о стварном праву, да би 2015. године биле обједињене у јединствени текст, и допуњени првом књигом посвећеном општем делу. Потпуни текст Преднацрта Грађанског законика из 2015. године још је увек у погледу бројних института садржавао алтернативна нормативна решења, те није био подобан да послужи као директан основ за израду једног конкретног законодавног предлога. Након неколико јавних расправа одржаних у више градова и бројних реакција стручне и научне јавности, комисија је 2019. године објавила коначан текст Преднацрта који више није садржавао алтернативне предлоге.

У раду су анализиране, и подвргнуте критичкој оцени, најбитније новине предложене у Преднацрту из 2019. године, посебно оне које се тичу материје облигационог права. Многе од њих заврећују позитивну оцену, али питање које је постављено у раду је да ли је нужно да се са њиховим увођењем у наше право чека на усвајање грађанског законика, што се ипак реално не може очекивати у скоријој будућности, или би се та решења могла инкорпорисати у већ постојећу законску регулативу.

Марко С. Кнежевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Knezevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9072-9337

347.958 (497.11)
347.92(497.11)

ПРИРОДА ПОСЕБНЕ РЕВИЗИЈЕ (ЧЛ. 404 ЗПП): ПРАВО СТРАНКЕ ИЛИ СТВАР ДИСКРЕЦИОНЕ ОЦЕНЕ СУДА?

Посебна ревизија како се назива у ЗПП, или ревизија по допуштењу, како би догматички боље пристајало, као концепт представља новину у домаћем праву, с обзиром на то да дозвољеност не зависи од традиционалних услова који се везују за одређене појмове (примера ради вредност побијаног дела пресуде), већ зависи од оцене ревизијског суда о испуњености услова који су све само не одређени правни појмови. Према чл. 404 ст. 1 ЗПП, ревизија је дозвољена и онда када је по оцени Врховног суда потребно да се размотре правна питања од општег интереса или правна питања у интересу равноправности грађана, ради уједначавања судске праксе, као и када је потребно ново тумачење права.

Посебна ревизија према досадашњим истраживањима, као и оцени Врховног касационог суда из 2019. године, није дала очекиване резултате, а један од разлога за то је према ВКС и недовољна конкретизација услова за дозвољеност у законском тексту. На то се надовезује заправо основно питање, а то је да ли је посебна ревизија уопште право странке или је њено допуштење ствар дискреционе оцене ревизијског суда. Питање је важно не само из теоријске перспективе, већ и из практичне.

Према прилично раширеном схватању у литератури, посебна ревизија није право странке, већ ствар дискреционе оцене ревизијског суда, при чему се – веома је важно истаћи – у истом даху тврди да је реч о концепту који је преузет из немачког права. Даљи аргументи изостају, мада би један засигурно могао да се наслути. Околност да су услови под којим се има допустити ревизија формулисани као неодређени правни појмови, као правни стандарди, изгледа да је довољна да се заузме став о природи посебне ревизије.

Приказано схватање, међутим, засновано је на низу погрешних премиса, и због тога води исходу који се не може прихватити. Посебна ревизија је право странке, једнако као и било који други вид ревизије. Околност што су услови за допуштење структурално другачије конципирани него иначе, нема утицаја на природу правног лека. Разлози су следећи: а) прво,

већ позивање на немачко право као узорно је погрешно, јер тамошња ревизија по допуштењу није конципирана као ствар дискреције суда; ако су испуњени услови за допуштење, ревизија се мора допустити; б) друго, дискрециона оцена као концепт се везује за правну последицу, а не за услове за њено наступање, тако да то што су услови за допуштење ревизије обликовани као неодређени правни појмови, нема никакве везе за дискреционом оценом; неодређени правни појмови су доступни конкретизацији, што је иначе задатак судске праксе, пре свега судске праксе врховне инстанце; в) треће, негирање посебне ревизије као права странке је несједињиво са принципом јасноће правних лекова, као дела постулата правне сигурности; странке морају унапред знати који су услови допуштености правних лекова, што учење о посебној ревизији као питању дискреционе оцене суда по дефиницији мора да негира.

Сандра О. Самарџић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
Sandra.Samardzic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0861-0722

004.738.5:342.7-053.2
341.231.14-053.2

ПРАВО ДЕТЕТА НА РАЗВОЈ У ДИГИТАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ: ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Међународна заштита права детета и процес њихове интернационализације започели су још пре оснивања Уједињених нација, са постепеним развојем схватања детета као посебног носиоца права. Тај процес је довео до усвајања кључних међународних докумената, међу којима се као најзначајнији истиче Конвенција Уједињених нација о правима детета из 1989. године, као први свеобухватни и правно обавезујући инструмент који децу препознаје као самосталне носиоце права. Посебну новину Конвенције представља увођење права детета на развој као правно заштићеног права, које раније није било изричито регулисано. Право детета на развој тумачи се холистички и обухвата физички, емоционални, ментални, социјални, духовни и културни развој, односно као процес који омогућава пун развој личности и потенцијала детета.

Конвенција о правима детета није замишљена као затворен систем, већ као минимални оквир заштите који захтева стално унапређивање и прилагођавање друштвеним и технолошким променама. Посебан изазов представља дигитално окружење, које у време доношења Конвенције није било предмет разматрања. У том смислу, значајан допринос заштити права детета у дигиталном окружењу даје Општи коментар бр. 25 Комитета за права детета, који, иако није правно обавезујући, пружа смернице за примену Конвенције у дигиталном контексту и наглашава да се сва права детета морају поштовати и на интернету. У овом документу ризици дигиталног окружења класификовани су кроз четири категорије: садржај, контакт, понашање и уговорне односе, што указује на сложеност положаја деце у онлајн простору. Заштита деце у дигиталном окружењу предмет је и бројних европских и међународних правних инструмената, који посебан акценат стављају на одговорност дигиталних платформи у погледу заштите приватности, безбедности и сигурности деце, као и на забрану циљаног оглашавања заснованог на обради података малолетника. Ипак, постојећи регулаторни механизми често не прате довољно брз технолошки развој.

Посебну претњу праву детета на развој представљају друштвене мреже, које деца користе у све ранијем узрасту и током дужег временског периода. Истраживања указују на повезаност њихове интензивне употребе са различитим проблемима менталног здравља, као и на негативан утицај алгоритама који стварају зависност и доводе до изложености штетним садржајима. Због тога се као значајне мере истичу примери добре праксе појединих држава, као што су ограничење коришћења мобилних телефона у школама, обавеза означавања дигитално измењених садржаја и увођење старосних ограничења, са циљем заштите права детета на здрав и безбедан развој. Напослетку, неопходно је даље развијати правне и друштвене механизме заштите, уз уважавање развојних способности деце, како би дигитално окружење доприносило, а не угрожавало, остваривање права детета на развој.

КАТЕДРА
ЗА ИСТОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА

Гордана М. Дракић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
G.Drakic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-3548-3025

Урош Н. Станковић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9511-0453

347.995(497.11)“1839/1865“

ЦРТИЦЕ О ПРОСТОРНИМ КАПАЦИТЕТИМА И СУДИЈСКОМ ПЕРСОНАЛУ ШАБАЧКОГ ОКРУЖНОГ СУДА 1839–1865. ГОДИНЕ

Шабачки окружни суд био је смештен у Конаку господара Јеврема Обреновића, брата кнеза Милоша, сагрђеном 1824, а касније откупљеном за потребе државе. Тај простор делио је са шабачким окружним начелством, Оскудица у простору доводила је до честих молби Суда да му се просторни капацитети прошире. Те молбе два пута су остале без резултата (1843. и 1844), али су напослетку услишене. Додуше, ни позитиван одговор надлежних власти, бар за неко време, шабачком окружном суду није био од велике помоћи, јер је окружни начелник и 1847. одбијао да се исели. Питање проширења просторних капацитета Суда покренуто је и 1860. Већи део средстава за изградњу додатне две собе обезбеђен је приватном иницијативом, а недостајући део средстава затражен је од државе. Суд је имао и мушки и женски затвор, чија проширења су такође често тражена.

На састав шабачког суда у доброј мери је утицала политика, па су свака династичка смена, али и понеки други до тачке усијања доведени политички сукоби за имали замене комплетног судијског особља. Слика судијског персонала није одударала од опште слике судства у Кнежевини у периоду о којем је реч. Међу шабачким судијама било је чак и осуђиваних лица (један од њих био је и Лазар Марић – каснији саучесник у атентату на кнеза Михаила), а судије се нису могле похвалити нароччитим стручним, али ни општим образовањем (најдугиовечнији председник суда, Ђука Марковић, знао је, према подацима о образовању особља, „нешто читати и писати”). Извори о квалитету рада судија су противречни. Тако је, рецимо, председник Суда на почетку 60-их година XIX века, Тодор Петровић Тита,

хваљен као правичан и непристрасан, али су на рачун неких од састава суда изношене оптужбе да у поступцима држе страну својим политичкимм истомишљеницима, да на рочишта долазе наоружани, осорно се понашају према странкама итд.

КАТЕДРА ЗА ЈАВНО ПРАВО

Слободан П. Орловић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
s.orlovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9172-1254

353.2:342.25(497.11)

УСТАВНА ПИТАЊА АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ – ОД УРЕЂЕЊА ОРГАНА ДО ЗАШТИТЕ АУТОНОМИЈЕ

Право на уређивање органа, право на сопствене финансије, на доношење покрајинских аката и право на заштиту покрајинске аутономије представљају део целине положаја аутономне покрајине који ује уређен Уставом Републике Србије. Заправо је унутар положаја аутономне покрајине, најважније разликовање елемената који аутономију чине на изворне – оригинерне покрајинска права и поверене – деривативна права покрајине. Што је више првих, то је у аутономној јединици више самосталности., и обратно

Градећи аутономију, неки од наведених сегмената аутономије су израз чисте самосталности аутономне покрајине, односно изворни послови, док друга група сегмената представљају права која потврђује и уређује држава законом те их не можемо назвати изворним већ повереним или пренетим. Право на самостално уређивање органа власти и право на заштиту покрајине, као елементи аутономије, спадају у прву групу, док покрајинске финансије и акти (прописи) морају бити уређени у складу са законом.

Зоран Ј. Лончар
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
Z.Loncar@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-6832-1378

347.998.85:342(497.11)

УПРАВНО СУДСТВО У СРБИЈИ

У Србији је 2010. године спроведена свеобухватна реформа судске власти, у оквиру које је значајно реформисано и управно судство. Образован је Управни суд као суд посебне надлежности и донет је нови Закон о управним споровима. Уведеним новинама Србија се након више деценија поново вратила моделу посебног управног судства, који је постојао још пре Другог светског рата. Међутим, током претходних година показале су се бројне слабости у функционисању реформисаног управног судства. Након усвајања Амандмана на Устав у области правосуђа из 2022. године и сета правосудних закона из 2023. године неопходно је да се додатно унапреди и рад Управног суда. Да би реформа управног судства била успешна требало би пре свих увести *двостепено управно судство*, оснивањем Вишег управног суда и најмање још четири првостепена суда, чија би седишта била у Београду, Нишу, Крагујевцу и Новом Саду, или образовати посебно Управно одељења у оквиру Врховног суда. До образовање нове мреже управних судова која би омогућила двостепено одлучивање у управном спору неопходно би било наставити са даљим јачањем ИКТ система у управном судству, као и кадровских капацитета данашњег Управног суда, и то не само у погледу броја судија, већ и судског особља, а посебно у погледу њихове едукације у вези веома динамичне материје из различитих управних области из надлежности Суда, како би могло да се одговори захтевима за делотворном правном заштитом у овој врсти судске контроле над управом и стандарду суђења у разумном року, који се у овом тренутку увелико превазилази. Поред тога, кроз измене Закона о управним споровима требало би *предмет управног спора* ускладити са новим Законом о општем управном поступку из 2016. године, *усмену расправу* и *мериторно одлучивање* суда предвидети да заиста буде правило, а не изузетак. У циљу повећања ефикасности рада управног судства и квалитета судских одлука кроз унутрашњу организацију суда би требало омогућити *специјализацију* примерену природи одлучивања у различитим управним областима избором једног од теоријски могућих модела, попут специјализације одељења у оквиру суда, специјализације судских већа или евентуално специјализације са-

радника у суду. Такође, требало би унапредити и систем правних средстава, кроз увођење *жалбе* као редовног правног средства за чију употребу би правно легитимисан био једино тужилац, а не и тужени орган, и евентуално још јавни тужилац или правобранилац у циљу заштите јавног интереса, односно имовинских интереса друштвене заједнице. У погледу средстава ванредне правне заштите странака, *захтеву за преиспитивање судске одлуке* би требало дати карактер правог ванредног правног средства, које би се могло користити пред Врховним судом само у случају неких од најтежих повреда закона и код кога би била изостављена досадашња законска ограничења за изјављивање, захваљујући којима је оно данас изузетно ретко коришћено правно средство, које има више теоријски, него практични значај за правну заштиту странака у управном спору.

Наташа Н. Рајић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
n.rajic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-3883-9245

342.7:342.565.2(497.11)

ЗАШТИТА ПРАВА НА НЕПОВРЕДИВОСТ ФИЗИЧКОГ И ПСИХИЧКОГ ИНТЕГРИТЕТА У ПРАКСИ УСТАВНОГ СУДА СРБИЈЕ

Право на неповредивост физичког и психичког интегритета, сагласно Уставу Републике Србије, представља апсолутно заштићено право што потврђује да је реч о једној од основних вредности демократског друштва. У основи овог права стоји заштита људског достојанства као и забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања, која представља когентну норму међународног права.

Имајући у виду уставни налог према којем се тумачење уставних одредби о људским и мањинским правима и слободама спроводи сагласно важећим међународним стандардима (људских и мањинских права) као и пракси међународних институција које врше надзор над њиховим спровођењем, истраживање је имало за циљ сагледавање садржаја права на неповредивост физичког и психичког интегритета у светлости праксе Уставног суда Републике Србије. Истраживањем су обухваћене одлуке Уставног суда којима је утврђена повреда права на неповредивост физичког и психичког интегритета (или је оно доведено у везу са правом чија је повреда утврђена), а које су због ширег значаја за заштиту уставности објављене у Службеном гласнику Републике Србије. Ближа анализа ових одлука показује да су ставови Европског суда за људска права послужили као параметар приликом утврђивања повреде материјалног и процесног аспекта овог права као и приликом испитивања процесних претпоставки за одлучивање о уставној жалби у предметима у којима се истицала повреда овог права. У првом анализираном предмету, повреда права на неповредивост физичког и психичког интегритета утврђена је самостално, без довођења у везу са другим правима и слободама односно уставним начелима; у другом, повреда овог права је утврђена у вези са уставним начелом забране дискриминације. Најзад, у трећем анализираном предмету утврђена је повреда уставне забране протеривања странаца у вези са овим правом односно правом на неповредивост физичког и психичког интегритета.

Чини се да су најспорнија уставноправна питања пратила поступак одлучивања о повреди права на неповредивост физичког и психичког интегритета у контексту начела забране дискриминације. На одлуку донету у овом предмету издвојена су два појединачна, несагласна мишљења судија Уставног суда. Обоје судија указало је на пропуст Уставног суда у погледу досуђивања новчане накнаде нематеријалне штете подносиоцу уставне жалбе, док је један од судија аргументовано довео у питање оцену Уставног суда према којој надлежни органи у конкретном случају нису предузели све разумне мере како би се разјаснио могући дискриминаторни (хомофобични) мотив напада на подносиоца уставне жалбе.

Ратко С. Радошевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
R.Radosevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-5011-0748

342.924:3.077.3

УПРАВНИ СИЛОГИЗАМ МАЛА ПРЕМИСА И ТЕРЕТ ЊЕНОГ ДОКАЗИВАЊА

Силогизам је посебна форма логичког закључивања, неопходна за примену права и доношење појединачне одлуке. Не само онда када се доноси судски акт, у судском поступку, него и онда када се решава нека управна ствар. Судски силогизам, у праву много познатији, у овом контексту могао би да се назове и управним силогизмом – логички осмишљеним путем којим се, у управном поступку, долази до управног акта.

Од две премисе управног силогизма, више недаћа задаје она мала, која се односи на чињеничну грађу конкретног случаја. Примена опште правне норме, унете у велику премису, претпостављено познату органу управе, захтева да се претходно утврде и све, из ње произашле, правно релевантне чињенице, које, гледано у целини, обликују чињенично стање. Многе од тих чињеница, сасвим редовно и уобичајено, органу управе нису познате и као спорне морају зато посебно да се утврђују.

Спорне правно релевантне чињенице утврђују се доказивањем. У управном поступку, важеће начело доказивања је истражно начело, у складу са којим се иницијатива за прикупљање процесног материјала, а још важније и крајња одговорност за утврђивање чињеница, везује за орган управе. Проблем, међутим, настаје онда када се поглед, кроз призму истражног начела, усмери ка једном неоправдано занемареном аспекту утврђивања чињеничне грађе – терету доказивања.

У правној науци терет доказивања уобичајено се јавља у два основна вида. С једне стране, терет доказивања се посматра кроз иницијативу за извођење доказа, односно, краће речено, као терет њиховог извођења. С друге стране, о терету доказивања говори се и на крају, онда када чињенице, упркос изведеним доказима, не могу да се утврде и нису сасвим разјашњене: терет доказивања тада постаје ризик недоказаности одређених чињеница, који неког од учесника у поступку неизбежно погађа.

Наука управног права, под утицајем учења из грађанског процесног права, захваљујући важењу истражног начела, странке у управном поступку углавном лишава било каквог терета извођења доказа. Овакав став, ме-

ћутим, преузет исувише дословно и некритички, не може сасвим да се прихвати, с обзиром на то да не води рачуна о ономе што је у управном поступку специфично и различито у односу на парнични. Имајући те специфичности у виду, исправније би било да се о важењу истражног начела у управном поступку говори у релативном смислу речи, уз уважавање изузетака, који у поступак извођења доказа ипак укључују и странку.

Терет неразјашњеног чињеничног стања, *non liquet* ситуације, углавном се пак дели између странке и органа управе, у зависности од тога да ли се доноси за странку повољан управни акт, овлашћујући, или неповољан, обавезујући. Овакав став науке управног права чини се прихватљивим, али само условно, уз свест о томе да има типичну, не и свеобухватну вредност. Расподела ризика неразјашњености чињеничног стања ипак захтева нешто пажљивији приступ: захтева да се у сваком конкретном случају изведе из природе конкретне управне ствари и правне норме, која треба да се примени.

КАТЕДРА ЗА КРИВИЧНО ПРАВО

Снежана С. Бркић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Brkic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-4569-4635

343.1
343.137.2

НАЧЕЛО НЕПОСРЕДНОСТИ У ОПШТЕМ И СКРАЋЕНОМ КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – ПАРАЛЕЛЕ

Степен оживотворења начела непосредности може се пратити кроз четири његова сегмента: структурални, модалитетни, персонални и временски. Структурални аспект непосредности налаже обавезу суду да пресуду заснива само на доказима изведеним на главном претресу. Ово правило изричито је регулисано у одредби чл. 419/1 ЗКП и важи без изузетка, како у општем, тако и у скраћеном поступку. Оно нам ништа не говори о начину извођења доказа на главном претресу, тако да допушта и непосредне и посредне доказе.

За разлику од тога, модалитетни сегмент непосредности садржи императив за непосредним извођењем доказа на главном претресу. Овај аспект непосредности је имплицитно садржан у ономе што представља супротност регулативи чл. 403-406 ЗКП, у којој се налазе таксативно прописани изузеци. Иако се ти изузеци сходно примењују и у скраћеном поступку, може се рећи да модалитетни аспект начела непосредности у скраћеном поступку има нешто већи домет због искључиве надлежности судије појединца.

Персонални судски сегмент начела непосредности намеће два императива: непрекидност присуства судије и незаменљивост личности судије. Оба ова захтева могу се лакше испоштовати у скраћеном поступку, такође због искључиве надлежности судије појединца. Иначе, у процесној теорији постоји сагласност о томе да се установа допунских судија као превентивна мера не може сходно примењивати у скраћеном поступку. Једина специфична одредба која се односи на овај сегмент а налази се у глави XX ЗКП, јесте одредба чл. 507, ст. 3 ЗКП, која предвиђа поступање суда ако у току главног претреса судија појединац нађе да је за суђење надлежно веће.

Персонални аспект непосредности налагао би и обавезно присуство странака на главном претресу. Изузеци од тог правила су у скраћеном поступку шире постављени у односу на општи поступак, а све са циљем да ову посебну процесну форму учине флексибилнијом и бржом. Ту је могуће

и суђење недошавшем окривљеном, као и држање главног претреса у одсуству тужиоца, из разлога процесне целисходности.

С друге стране, временски аспект начела непосредности боље је заштићен у скраћеном поступку, о чему сведоче две групе одредаба: а) инструкција да се главни претрес по могућности доврши без прекидања; б) одредбе о роковима за изрицање, објављивање и писмену израду пресуде, од којих нису предвиђени никакви изузеци.Ова контрадикција да је начело непосредности у скраћеном поступку у неким сегментима боље оживотворено, а у другим више ограничено, може се објаснити карактером скраћеног поступка као упрошћене процесне форме, која је предвиђена за релативно лакша кривична дела. Стога је она погоднија за афирмацију идеје економичности, која успешно балансира између потребе за реализацијом начела непосредности и потребе за његовим ограничавањем.

Татјана Д. Бугарски
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
t.bugarski@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1462-6800

Милана М. Писарић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
m.pisaric@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-8344-3349

343.1:341.4]:004.7

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ПРАВОСУДНЕ САРАДЊЕ И ПРИСТУП ПРАВДИ У ПРЕКОГРАНИЧНИМ КРИВИЧНИМ СТВАРИМА

Како савремене облике криминалитета карактерише изразита прекограничност, организованост и употреба софистицираних алата информационе технологије, да би одговор државе на таква нежељена понашања био делотворан, било је нужно нормативно регулисати надлежности органа задужених за сузбијање кривичних дела и прилагодити релевантним актима Европске уније, посебно кроз прописивање нових непроцесних и процесних овлашћења. Међутим, с обзиром на то да криминалитет не познаје границе, за успешно обављање ових послова надлежних органа једне државе, неопходно је било створити могућност деловања и изван државних граница, односно унапредити међуинституционалну повезаност са органима друге државе. С временом се нарочито показало да је традиционалне форме транснационалне сарадње и узајамне правне помоћи (укључујући заједничке истражне тимове, трансфер осуђених лица, трансфер кривичних поступака, координацију рада полиције, размену података из полицијских база података и сл), потребно прилагодити свеопштој дигитализацији.

У том правцу унапређења сарадње између надлежних органа две или више држава се на нивоу Евроспке уније приступило стратешки, што је резултирало доношењем Уредбе о дигитализацији правосудне сарадње и приступу правди у грађанским, привредним и кривичним стварима 2023. године.

Основни циљ ове Уредбе је да се промовише концепт Европског електронског правосуђа, односно употреба дигиталних канала за комуникацију између надлежних органа у примени различитих правних инструмената

правосудне сарадње унутар Европске уније. Од кооперативног дигиталног правосуђа се посебно очекује да оствари пожељне ефекте на остваривање основних људских права и то првенствено права на приступ правди, због чега Уредба садржи и минимална правила о учешћу у судским поступцима путем видеоконференцијске везе или других технологија за комуникацију на даљину, као и правила о коришћењу електронских печата, потписа и докумената, и о електронском плаћању судских такси.

Бранислав Р. Ристивојевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
B.Ristivojevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2333-3521

341.211:341.4
342.534.2

Стефан С. Самарџић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Samardzic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2870-5726

МЕЂУНАРОДНА КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ И СУВЕРЕНИТЕТ: ИМУНИТЕТИ ИЗМЕЂУ ЕРОЗИЈЕ И РЕНЕСАНСЕ

Институт имунитета представља један од кључних механизама очувања суверене једнакости држава у међународном праву спречавајући наметање надлежности једне државе над другом. Па ипак, у области међународног кривичног права имунитети се налазе у трајној тензији са захтевом да најтежа кривична дела не остану некажњена. Управо из тог односа проистичу бројне недоумице у погледу правне природе имунитета, њихових дејстава и могућности постојања изузетака од општих правила. Управо у том простору напетости између суверенитета и кажњивости развија се расправа о постојању и домету изузетака од имунитета.

Разликовање имунитета *ratione materiae* и имунитета *ratione personae* показује да је реч о институтима различитог правног карактера, који не служе истој сврси. Функционални имунитет је везан за службене акте извршене у име државе и заснива се на идеји приписивости таквих радњи држави као субјекту међународног права. Насупрот томе, статусни имунитет штити одређени круг високих функционера током трајања њихове функције, како би се обезбедило несметано обављање дипломатских и политичких активности. Из такве разлике произлазе и различита дејства ових имунитета, при чему се чини да функционални имунитет делује више у сфери материјалног, док је статусни доминантно процесног карактера. Ове разлике и одговори на дилеме у вези са њима дају сасвим различите одговоре на питање да ли је и када могуће покренути кривични поступак у међународном кривичном праву против појединаца који делују у државном својству.

Посебно спорно питање односи се на тврдњу да међународна кривична дела по својој природи искључују могућност позивања на функционални имунитет. Иако је тај став широко заступљен у науци, показује озбиљне слабости када се суочи са чињеницом да се управо таква дела најчешће извршавају у оквиру државних структура и уз коришћење државних овлашћења. Анализа показује да овај став није недвосмислено потврђен ни у правној пракси држава, нити у нормативним решењима међународног кривичног правосуђа. Напротив, пракса указује на опрезан приступ изузецима од имунитета и на одсуство јасно кристалисаног обичајноправног правила које би довело до њиховог потпуног искључења.

Сагледавањем односа између кажњавања међународних кривичних дела и заштите суверене једнакости држава, долази се до закључка да институти имунитета нису превазиђени, већ да и даље представљају један од кључних елемената међународноправног поретка. Нормативни оквир Међународног кривичног суда показује да искључење имунитета има ограничено дејство и да свакако не доводи у питање њихов значај у целокупном међународном кривичном праву, нити у поступцима пред националним судовима. Како је међународно кривично право у значајнијој мери подложно политичким интересима и односима снага у међународној (не само правној, већ и више) политичкој арени, пратећи еволуцију међународних односа чини се да би у не тако далекој будућности институт изузетака од имунитета могао изгубити на значају. Назире се да би институт имунитета у међународном кривичном праву могао доживети своју како практичну, то и научну ренесансу.

Драгиша С. Дракић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
D.Drakic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-5248-6562

343.24(497.11)
343.8(497.11)

Иван Д. Милић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
I.Milic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-7916-5590

ЗАКОН О ИЗВРШЕЊУ ВАНЗАВОДСКИХ САНКЦИЈА И МЕРА - ОД ПОЧЕТКА ПРИМЕНЕ ДО ДАНАС

Године 2014. Народна скупштина донела је Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, који је 2018. године измењен и допуњен. Овим законом уводе се значајне новине у погледу извршења појединих казнених санкција које су изречене учиниоцима казнених дела, и то: кривичних дела, прекршаја и привредних преступа. Овим законом уређује се и извршење појединих мера. Овај закон има велики значај у области извршења казнених санкција и мера. Свакако да се њиме не уређује у потпуности извршење ванзаводских санкција и мера, већ се одређена питања уређују другим прописима. Важно је истаћи да Повереници имају значају улогу у извршењу ванзаводских санкција и мера. Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, као и подзаконски акти који су на основу њега донети, има одређених мањкавости које је потребно отклонити.

КАТЕДРА
ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И МЕЂУНАРОДНЕ ОДНОСЕ

Маја Д. Станивуковић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Stanivukovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0803-9191

341.63:[341.241:339.727.22

РАСКИД УГОВОРА О УЛАГАЊУ — ПОСЛЕДИЦЕ У МЕЂУНАРОДНОМ ИНВЕСТИЦИОНОМ ПРАВУ

У току 2024. године усмерила сам истраживање на инвестициону арбитражу и на последице раскида уговора о улагању на одговорност државе у инвестиционим споровима. Улагање страног капитала по правилу подразумева закључивање уговора о улагању. Уговорима које страни улагач неретко закључује са државом домаћином, њеним министарством, агенцијом или са привредним друштвом у државној својини стварају се дугорочни односи који по природи ствари, због сталних промена у друштву, носе већи ризик од настанка спора него што је то случај у обичним уговорима међународног приватног и трговачког права. У уговору о улагању држава иступа као приватно лице, *iure gestionis*.

Улагању страног капитала често претходи закључивање међународних уговора између држава о заштити и подстицању улагања. Инвестиционе споразуме закључују држава домаћин и држава којој припада улагач. Држава у тим уговорима иступа као носилац суверенитета, *iure imperii*. На основу уговора са страним улагачем, држава стиче обавезе регулисане одредбама меродавног уговорног права, а на основу инвестиционог споразума она има међународне обавезе које се састоје у пружању правичног и поштеног третмана улагачу друге државе уговорнице, обезбеђивању националног третмана, третмана најповлашћеније нације, уздржавању од незаконите експропријације и плаћању накнаде у случају законите експропријације улагања и слично.

Обе врсте уговора садрже арбитражне клаузуле. Уговором о улагању се уговара класична међународна трговинска арбитража коју може да покрене било која од уговорних страна. Инвестиционим споразумом право на покретање инвестиционе арбитраже предвиђено је у корист трећег лица—улагача једне од држава уговорница, док је за другу државу уговорницу резервисана улога туженог.

Арбитражни суд конституисан на основу инвестиционог споразума у принципу није надлежан да решава спорове из уговора о улагању, већ само спорове који проистичу из повреде инвестиционог споразума. Ипак, спо-

рови који проистичу из „државног“ кршења уговора најзаступљенија су врста спорова у инвестиционој арбитражи. Наиме, повреда уговора о улагању може истовремено да представља и повреду инвестиционог споразума, те тако тужбени захтеви могу паралелно постојати и често их је тешко разграничити.

У том смислу, аутори разликују чисте уговорне захтеве и уговорне захтеве који се преклапају са захтевима заснованим на инвестиционом споразуму. У чисте уговорне захтеве се сврставају неиспуњење уговора, несавесно испуњење и једнострани раскид уговора. Овакве повреде уговора о улагању не представљају аутоматски повреду инвестиционог споразума. Да би постојала међународна одговорност државе за повреду инвестиционог споразума мора да постоји неки облик мешања државе у уговорни однос у својству суверене власти.

Понекад се чисти уговорни захтеви, засновани на повреди уговора о улагању смишљено прерушавају у тужбене захтеве на основу инвестиционог споразума како би се издејствовала надлежност повољнијег арбитражног суда.

Повреде приватноправног уговора тако се у тужби против државе означавају као једна од следећих повреда инвестиционог споразума: експропријација, повреда поштеног и правичног третмана и повреда кишобран клаузуле.

Предуслов да се нека повреда уговора означи као експропријација јесте да уговор представља имовину која се може експроприсати, односно, да представља заштићено улагање. У инвестиционим споразумима међу набројаним врстама заштићених улагања наводе се и потраживања из уговора.

Сходно томе, једнострани раскид уговора може да представља експропријацију уговорног улагања, под условом да је држава деловала у својству носиоца власти и да је услед тог деловања уговор престао. Деловање у својству носиоца власти најлакше је утврдити када је раскид уговора последица законодавне мере. Када законодавне мере нема, теже је одредити да ли је држава раскинула уговор у том својству.

Тест за утврђивање да ли је до тога дошло, формулисан је у предмету Виготоп против Мађарске из 2014.г. који је проистекао из раскида уговора о концесији за изградњу и пословање једног туристичког одмаралишта и казина у Мађарској. Према уговору, пројекат је требало да се гради на земљишту које је тужилац, кипарски улагач, обезбедио уговором о замени. Међутим, у тренутку закључења уговора о концесији била је у току парница о пуноважности уговора о замени. Тужилац није успео да путем суда оствари своје право својине на земљишту до истека уговореног рока, те је држава после промене власти у Мађарској 2011. г. раскинула уговор. Према

тужиоцу, раскид уговора је представљао незакониту индиректну експропријацију која је забрањена споразумом о заштити улагања из 1989. г. између Кипра и Мађарске.

Мађарска се бранила наводима да је само користила своје право да раскине уговор, да је поступала у складу са уговором и мађарским правом јер тужилац није испунио своју основну обавезу из уговора, да обезбеди локацију за пројекат.

Арбитражни суд је засновао анализу на три питања. Прво, да ли је Мађарска раскинула уговор као носилац суверене власти, односно ради спровођења неке јавне политике. Уколико би одговор на ово питање био негативан, самим тим би постојање експропријације било искључено и тужбени захтеви би се морали одбити. Друго, да ли је држава, мада се руководила циљевима јавне политике, по уговору имала право на раскид. Раскид уговора који држава изврши као носилац суверене власти не мора нужно да представља експропријацију, уколико су постојали уговором предвиђени разлози за раскид. У противном, постојао би основ за утврђивање експропријације. Треће, да ли је држава злоупотребила своје уговорно право на раскид како би избегла плаћање накнаде за експропријацију уговорног улагања.

Испитавши циљеве који су руководили Мађарску да раскине уговор, арбитражни суд је утврдио да је мотив била промена туристичке политике и политике заштите животне средине, као и сумње нових власти да је закључење уговора о замени земљишта било резултат корупције претходне власти.

Арбитражни суд је затим детаљно анализирао одредбе уговора и меродавног националног права. Утврдио је да је највиши суд у Мађарској огласио уговор о замени земљишта ништавим, те да је држава имала право да раскине уговор будући да земљиште за изградњу туристичког центра није у року обезбеђено.

На крају је, у трећем кораку, одбио тврдњу тужиоца да је уговор раскинут злоупотребом права и да је био у несразмери са повредом уговора коју је тужилац учинио. Тако се Мађарска у овом случају ослободила одговорности за кршење права улагача једностраним раскидом уговора.

У раду који је објављен у Зборнику правног факултета Универзитета у Црној Гори бр. 47 из 2024. даље се разматрају и повреда правичног и поштеног третмана и повреда кишобран клаузуле једностраним раскидом приватноправног уговора.

Сања В. Ђајић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Djajic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-5997-9714

347.921.6:342.7(4)
342.7:341.6(4)

ТРОШКОВИ ПОСТУПКА И ПРАВО НА СУДСКУ ЗАШТИТУ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ ЉУДСКИХ ПРАВА

Право на правично суђење је сложено и обухвата више (чак преко десет) различитих гаранција међу којима је и право на приступ суду. Иако се изричито не помиње у тексту члана 6 Европске конвенције о људским правима, који гарантује право на правично суђење, општеприхваћен став је да право на приступ суду обухвата и услове за обраћање судовима међу којима су и трошкови поступка. Ови трошкови могу значајно утицати не само на одлуку појединца да заштиту својих права потражи пред судом, већ и на стварну заштиту коју може остварити пред судом, што значи да трошкови посредно утичу на ефикасну заштиту права. Правна правила која уређују трошкове поступка могу утицати и на покретање поступка и на његов исход. Стога је процена ових трошкова од суштинског значаја за разумевање начина на који се права могу ефикасно заштитити пред националним судовима. Иако су трошкови својствени сваком поступку, и због тога начелно дозвољени, кључно је питање како регулисати, и дозволити оправдане трошкове а да се при томе очува суштина права на правично суђење.

Трошкови поступка пред националним судовима се најчешће разматрају у оквиру права на приступ суду, иако се могу разматрати и као ограничење других права и слобода. Иако текст члана 6 став 1 не помиње изричито приступ суду нити трошкове поступка, пракса Европског суда за људска права (ЕСЉП или Суд) утврдила је више смерница о томе како приступити питању трошкова из перспективе права на приступ суду, односно како разматрати питање трошкова на основу других одредаба Конвенције.

Циљ истраживања је да испита и идентификује факторе значајне за оцену трошкова поступка у грађанским стварима у односу на право на приступ суду у оквиру грађанског аспекта члана 6 став 1 ЕКЉП. Имајући у виду сложеност ове материје и постојећу судску праксу Суда у погледу процене расподеле и оправданости трошкова поступка у грађанским стварима, анализа је подељена у шест целина. У првој целини је понуђен оквир за анализу трошкова поступка као питања људских права. У другој целини

се разматра проблем прекомерног и несразмерног формализма у процени судских такси, предујма и обезбеђења трошкова, с обзиром на то да они по правилу представљају почетне издатке које странка мора да покрије ради остваривања заштите пред домаћим судовима. Трећа целина је усмерена на процену и расподелу трошкова поступка у предметима који се односе на захтеве за накнаду нематеријалне штете, јер је управо у тим предметима Суд уочио посебне проблеме у вези са проценом и расподелом трошкова поступка. Четврта целина има за циљ да размотри став Суда у погледу националних правила о процени трошкова у случајевима који укључују заступање државе у грађанским поступцима. Пета целина се бави питањем расподеле терета трошкова на основу оцене основаности захтева, коју врше национални судови, а која може неповољно утицати на приступ суду и ефикасну заштиту људских права. Најзад, шеста целина разматра у којој мери проблем слабијег положаја странке у поступку, у светлу теорије о рањивости, може имати улогу потенцијално релевантног фактора приликом одлучивања о трошковима поступка. Сви ови фактори представљају критеријуме за процену оправданости судских трошкова приликом испитивања да ли су (не)сразмерни трошкови, њихова (не)предвидљивост и (не) оправданост пореметили однос пропорционалности и тако постали недозвољено ограничење права на приступ суду.

Петар М. Ђундић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
P.Djundic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9223-6373

347.78:004.738.5]:341.9

ПОВРЕДА АУТОРСКОГ ПРАВА НА ИНТЕРНЕТУ: ПРОБЛЕМ МЕЂУНАРОДНЕ НАДЛЕЖНОСТИ

Повреда субјективних права аутора на интернету, кроз неовлашћено саопштавање, дистрибуцију или међусобно дељење заштићеног материјала, неизоставно захтева прилагођавање тумачења правила међународног приватног права. Ова констатација посебно важи за норме о међународној судској надлежности. Повреда ауторског права у онлајн контексту по правилу представља грађанскоправни деликт. Међутим, национални системи међународног приватног права данас не располажу специјалним нормама о надлежности које би се примењивале у оваквим, специфичним ситуацијама, већ су судови упућени на примену класичних, територијално оријентисаних правила и на деликте у дигиталном окружењу.

У домаћем правном систему, норма о међународној надлежности судова у споровима о вануговорној одговорности за штету се налази у члану 53. Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља (ЗРСЗ). Она предвиђа надлежност судова Србије онда када се надлежност може успоставити на основу других одредаба закона, као што је надлежност на основу пребивалишта или седишта туженог (члан 46. став 1. ЗРСЗ) или надлежност на основу прећутног пристанка туженог (чл. 50. ЗРСЗ). Једини основ надлежности из члана 53. ЗРСЗ који није позајмљен из неке друге одредбе овог закона је место наступања штете на територији Србије.

Када се повреда ауторског права састоји из неовлашћеног јавног саопштавања или умножавања и дистрибуције заштићеног материјала на интернету, омогућавањем корисницима тзв. стримовања или преузимања садржаја на сопствени рачунар, штета за титулара субјективних права настаје у тренутку када је материјал постао доступан корисницима. То би даље значило да је поменута штета настала у месту у којем је заштићени материјал доступан корисницима интернета. Међутим, изједначавање места наступања штете са местом са којег је могуће приступити материјалу који је постављен на интернету, тј. тумачење према којем надлежност домаћих судова постоји увек када је, у споровима са иностраним елементом, заштиће-

ном материјалу могуће приступити са територије Србије носи са собом значајне тешкоће у практичном и теоријском смислу.

Прво, свеприсутност интернет комуникације, односно чињеница да је материјал постављен на мрежу готово тренутно доступан, макар начелно, у свим деловима света значи да овакво тумачење не гарантује да ће домаћи судови бити ангажовани у споровима у којима постоји снажна и стварна веза спора са територијом Србије. Њиме би се отворила врата за својеврсну универзалну надлежност домаћих судова: без обзира на то ко су стране у спору и где је потенцијални штетник деловао, надлежност би била једноставна последица чињенице да се на територији Србије налазе корисници који имају приступ интернету и неопходну рачунарску опрему. Осим тога, овакво тумачење би могло релативно често водити заснивању надлежности у тзв. споровима празне јурисдикције – у ситуацијама када је јасно да је стварна штета наступила на домаћој територији незнатна по свом обиму. Коначно, изједначавање доступности материјала са местом наступања штетне последице могло би водити и угрожавању правне сигурности и легитимних очекивања потенцијално одговорног лица: потенцијални туженик не би могао разумно предвидети да ће се суочити са тужбом пред домаћим судом.

Један од начина да се поменути проблеми избегну било би тумачење према којем је место наступања штете на територији Србије уколико постоје докази да је тужени усмерио своје деловање ка територији наше земље. У питању је критеријум који Суд Европске уније користи како би одредио место наступања штетне последице у споровима о повреди трговачког жига на интернету. Сличан критеријум користе и поједини национални судови у интернет-споровима. На пример, судови САД употребљавају овај критеријум приликом одлучивања о испуњености услова „*минималних контакта*” као уставног предуслова за заснивање јурисдикције судова конкретне савезне државе. Такође, различите варијације истог критеријума се јављају и у изворима аутономног карактера чији је циљ да помогну законодавцима и судовима приликом решавања проблема у вези са међународном судском надлежношћу у споровима у вези са повредом права интелектуалне својине на интернету.

Усмеравање деловања штетника према територији одређене државе као предуслов за прихватање надлежности од стране њених судова има за циљ да омогући заснивање надлежности онда када је на територији ове државе заиста наступила значајна штета. Његова испуњеност зависи од доказа о томе да ли је предметни садржај заиста био намењен корисницима у једној држави. Закључак зависи од тога да ли је садржај прилагођен корисницима на одговарајућем тржишту, узимајући у обзир чињенице као што су језик који интернет-страница користи за комуникацију са корисници-

ма, садржину заштићеног материјала, могућност наручивања или плаћања преузетог материјала из одговарајуће јурисдикције или стварни обим интернет-саобраћаја који је потенцијални штетник изазвао. Употреба овог критеријума како би се извео закључак о томе да ли је штета у споровима о повреди субјективних права аутора наступила у Србији омогућава заснивање надлежности у стварима у којима постоји значајна веза са домаћом територијом и истовремено омогућава потенцијално одговорном лицу да разумно предвиди могућност да против њега буде поднета тужба пред судом у Србији. У питању је тумачење одредбе члана 53. ЗРСЗ које може бити од помоћи домаћим судовима који се све чешће суочавају са тужбеним захтевима због повреде права аутора на интернету у прекограничном контексту.

Бојан Н. Тубић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
b.tubic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1590-3638

342.7:061.1EU
342.7:341.6(4)

ЗАБРАНА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Заштита људских права није била у фокусу Европских заједница, које су претече Европске уније. Људска права су налазила своје место у правном поретку ових заједница, а касније ЕУ, кроз праксу Суда правде ЕУ и у постепеном доношењу секундарних извора који се односе на ову област. Тако је и право на једнакост, односно забрана дискриминације постепено заузимала своје место у правном поретку Европске уније.

Европска унија је настала првенствено као економска интеграција и стога је дуго времена, до 2000. године, антидискриминационо право у овој организацији примењивало искључиво на подручју запошљавања и социјалне сигурности, а покривало је само дискриминацију засновану на полу. Током последње деценије прошлог века, снажно се политички лобирало да се забрана дискриминације у праву Европске уније прошири и на подручја расног и етничког порекла, полног усмерења, верског уверења, старости и инвалидитета. Измењен је тадашњи Уговор о Европској заједници, на основу кога је Заједница постала надлежна за доношење прописа у подручју забране дискриминације. Током 2000. године усвојене су Директива о једнакости при запошљавању и Директива о расној једнакости. Првом директивом се забрањује дискриминација по основу полног усмерења, верског уверења, старости и инвалидитета на подручју запошљавања, а другом се забрањује дискриминација по основу расног или етничког порекла у контексту запошљавања, али и у контексту приступа систему социјалне помоћи, социјалне сигурности и услугама. Овим двема директивама значајно је проширено подручје примене антидискриминационог права у ЕУ, јер се увидело да је појединцима за остваривање пуног потенцијала на тржишту рада неопходно осигурати једнак приступ областима као што су здравство, образовање и становање. Нови акт у овој области – Директива о једнаком приступу добрима и услугама, проширује обим забране полне дискриминације на подручје добара и услуга.

Посебан значаја у развоју људских права, па и у погледу забране дискриминације, представља доношење Повеље ЕУ основним правима. Ступањем на снагу Лисабонског уговора она постаје обавезујући правни акт,

кога су институције ЕУ дужне да се придржавају. Члан 21 Повеље садржи забрану дискриминације по различитим основама.

Заштита од дискриминације је разрађена и у пракси Европског суда за људска права у Стразбуру. Иако је у питању судски орган једне друге међународне организације, однос Европске уније са Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода и са праксом Европског суда за људска права је изузетно значајан. Наиме овај суд је развио богату праксу о заштити права из Европске конвенције, па самим тим и о забрани дискриминације. Иако је процес приступања Европске уније Конвенцији заустављен и пре него што је започет, утицај који пракса суда у Стразбуру има на Суд правде ЕУ је велики, па тако и у области забране дискриминације.

У праву ЕУ је забрана дискриминације од самих почетака служила у економске сврхе тако што је помогла да се уклони нарушавање тржишног надметања на тржишту које се све више интегрисало. Такође, забрана ове врсте дискриминације је на политичком нивоу Унији омогућила друштвени напредак и побољшање животних и радних услова. Заштита од дискриминације постала је и остала темељна функција Европске уније. Њена социјална и економска важност за обезбеђивање једнакости потврђена је централним местом у Повељи ЕУ о основним правима.

КАТЕДРА ЗА РАДНО ПРАВО

Сенад Р. Јашаревић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
s.jasarevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9402-7770

331.103:004
349.24

Дарко М. Божичић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
d.bozicic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9405-7424

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА УСЛОВА ДОСТОЈАНСТВЕНОГ РАДА ЗА ПЛАТФОРМСКЕ РАДНИКЕ

У овом истраживању анализирали смо правни статус платформских радника и могућности обезбеђења стандарда достојанственог рада у условима дигиталне економије и за ову катеторију радника.

Полазна хипотеза код овог истраживања састојала се у идеји да је традиционални бипартитни модел радног односа – заснован на односу запослени – послодавац – недовољано прецизан за разумевање трипартитних односа који настају у платформском раду. Наиме, у овом облику рада се између радника и корисника услуге налази дигитална платформа као посредник, али и као субјект који фактички врши значајне управљачке и контролне функције које су у радном односу карактеристичне за послодавца.

У оквиру анализе различитих нормативних приступа у циљу обезбеђивања услова достојанственог рада за платформске раднике, најпре смо пошли од концепта увођења законске правне претпоставке да су платформски радници у радном односу, тј. запослена лица. Овај приступ је несумњиво најповољнији за раднике јер им обезбеђује пун обим права из радног односа. Ипак, практичну имплементацију отежава висок степен правне несигурности која произлази из различитог судског тумачења субординације (зависности) – што је у овом случају полазни критеријум разликовања да ли је лице које ради у радном односу.

Као алтернативу, анализирали смо и концепт успостављања посебне правне категорије за платформске раднике, чиме би им био признат ограничен сет права из радног односа. И овде се јавља проблем различите процене степена зависности и субординације, што оставља простор за различита тумачења.

У оквиру претходно изложеног нормативног модела укључивања платформских радника у корпус права достојанственог рада, посебну пажњу посветили смо предлозима Међународне организације рада (МОР), која сматра да платформским радницима треба обезбедити три групе права – основна људска права у вези са радом, минималне елементе достојанственог рада, те права која су специфично усмерена на побољшање услова рада у дигиталном окружењу. Ипак, МОР не нуди јасан одговор на питање практичне примене ових стандарда. Неизоставни део ове анализе била је и новоусвојена Директива Европске уније о побољшању услова рада у платформском раду која ће сигурно допринети хармонизацији правила на овом пољу и уопште унапређењу заштите платформских радника. Ипак, и сама Директива садржи одређена ограничења превасходно у дому поља њене персоналне примене.

КАТЕДРА
ЗА ТЕОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА

Драгутин С. Аврамовић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
d.avramovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-3383-4346

Илија Д. Јованов
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
i.jovanov@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1582-7102

808:347.962

РЕТОРИКА И СУДИЈСКО ОДЛУЧИВАЊЕ

Веза између реторике као теоријске дисциплине и судијског одлучивања датира још из времена старе Грчке. Добро је позната чињеница да се реторика развила из окриља судског (форензичког) беседништва. У атинској непосредној демократији способност доброг говора је била од суштинског значаја за исход судских поступака. Та веза права и реторике се одржава до данашњих дана, само остаје отворено питање утицаја који реторика коју користе странке данас има на судију и на његову одлуку у конкретном случају.

Чини се да велики број често несвесних многобројних предрасуда на страни судије и данас врши значајан утицај на конкретну одлуку судије (од физичког изгледа странака, начина облачења, гестикулације, усвојених манира, пола, националности, занимања, социјалног статуса, степена образовања, итд). Некада је Аристотел указивао на утицај осећања судије на судску одлуку и на разликовање емоционалних реакција старијих и млађих судија. Међутим, способност странака (говорника) да прилагоде говор слушаоцима (судији и поротницима) је како некада, тако и сад од великог значаја за сам исход поступка. То би подразумевало претходну анализу личности судије (његових предубеђења, симпатија и антипатија), или пак, анализу и упознавање личности судије током самог судског поступка, како би се стекла наклоност слушаоца. Поред уверљивости, у судском беседништву је веома важно, како је Аристотел говорио, „умети судију довести у одређено душевно стање“ и стећи наклоност слушаоца, изазвати одређено расположење.

Но, не треба изгубити из вида чињеницу да су судије људи, бића страсти, али истовремено и професионалци који лако препознају пренаглаше-

ни pathos код странака које покушавају да распламсају њихове емоције. Због тога, говорници (стране у поступку) треба истовремено да инсистирају на *ethos*-у, искрености и истинитости приликом говора, али можда на првом месту на *logos*-у (на говору поткрепљеном јаким аргументима).

Драгана М. Ћорић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
D.Coric@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-5485-5176

004.8:[174:34

УТИЦАЈ ВЕШТАЧКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ НА СТВАРАЊЕ И ПРИМЕНУ ПРАВА И ЕТИКЕ

Кровна тема којом се истраживач бавио у оквиру ангажмана на пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ је била однос права и језика. Теме појединачних радова су биле разнолике: од методолошких смерница за писање прописа, преко питања очувања националног идентитета кроз неговање и заштиту језика, до савремених изазова као што су употреба родно осетљиве терминологије до освајања правног и сваког другог простора употребом вештачке интелигенције и њених алата.

Зашто се вештачка интелигенција појављује као кључна , и то баш у последњој години рада на овом пројекту? Њена експанзија у свим сферама друштвеног живота, лак приступ чак и онима са просечним познавањем дигиталних технологија а несразмерно добар и брз резултат, су отворили бројне могућности за (зло)употребу вештачке интелигенције. Као и бројни други изуми раније, стварани са намером да олакшају живот и рад људима, али касније употребљени у потпуно другачије сврхе- и то углавном, нажалост, у сврхе поробљавања, освајања и разарања(примера ради, динамит, и нуклеарна енергија)- вештачка интелигенција прети да погрешном и неетичном применом уруши крхке темеље савремених односа у друштву.

Вештачку интелигенцију су почели да злоупотребљавају и они који требају бити највећа могућа брана свакој незаконитости и неетичности и примери правилног поступања- представници правних професија(судије, јавни тужиоци, адвокати). Суочени са мањком времена и истовремено бројношћу захтева странака за правдом, адвокати су почели све чешће да посежу за применом одређених алата вештачке интелигенције, у првом реду за Chat GPT и другим сличним алатима. Проблем је постао још озбиљнији кад су то почеле да раде и судије и јавни тужиоци који као чувари јавног интереса и они који треба да обезбеде законит рад и правилност у суђењу , те задовољење захтева странака за истом том правдом, чине управо бројне незаконите и чинове и повређују принципе правде и правичности.

Вештачка интелигенција ће зато остати у фокусу истраживања и у наредном периоду. Посебна пажња ће бити усмерена ка успостављању додат-

них правних и етичких правила, која ће омогућити мудру примену вештачке интелигенције у области права; у супротном, утопистички сценарио из филам „Матрикс“, где машине употребљавају људе за свој опстанак – није далеко.

КАТЕДРА
ПРАВНОЕКОНОМСКИХ НАУКА

Горан Б. Милошевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
g.milosevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1936-0802

336.5:502.1

Цвјетана М. Цвјетковић Иветић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
c.cvjetkovicivetic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-0000-8099

Лука О. Батуран
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
l.baturan@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0315-2486

ДРЖАВНА ПОМОЋ КАО ИНСТРУМЕНТ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА ОД ПРИРОДНИХ НЕПОГОДА

У овом истраживању спроведена је системска анализа државне помоћи у отклањању последица природних и других непогода. Фокус је стављен на функционисање правног оквира, као и на однос грађана према реакцији државних органа. Почетна претпоставка је да јавна средства поред фискалних, треба да служе и постизању нефискалних циљева. Под нефискалним циљевима се у овом случају подразумева заштита грађана и економије од ризика који су изазвани природним непогодама, као и очување социјалне стабилности.

На првом месту, потребно је дефинисати основне појмове, попут природних и других катастрофа. Под њима се подразумевају догађаји који производе штетне последице, за чије превазилажење нису довољни капацитети појединаца или локалних заједница, због чега је подребна државна интервенција. Правни основ за спровођење програма државне помоћи представља Закон о обнови након елементарне и друге непогоде. Њиме се уређује поступак обнове и пружање помоћи грађанима и привредним субјектима који су претрпели материјалну штету услед елементарних и других непогода.

Истраживање је спроведено на узорку од 215 грађана Србије. Добијени резултати одражавају став јавности према успостављеном државном систему помоћи. Резултати истраживања показују да су грађани свесни потребе за спровођењем мера државне помоћи у санирању последица природних и других катастрофа. Према мишљењу испитаника, постојећи систем државне помоћи представља добро решење, али га је потребно даље унапређивати и развијати. Грађани су свесни потребе јачања друштвене свести и друштвене одговорности у процесима примене и развоја концепта државног програма помоћи и обнове последица природних и других катастрофа коришћењем буџетских средстава.

Природни ризици и претње својим деловањем доводе до губитка људских живота и материјалних ресурса, али зависно од интензитета деловања могу изазвати и негативне осцилације у оквиру целокупног економског система земље. Постојећи систем буџетског финансирања обнове након елементарне и друге непогоде несумњиво пружа један облик заштите економском систему земље у смислу стварања услова за обнову и пружање помоћи грађанима и привредним субјектима који су претрпели материјалну штету услед елементарних и других непогода.

Међутим, систем државне помоћи не би требало да се сведе искључиво на механизам реакције друштва на већ насталу штету. Напротив, постоји потреба да се постојећи модел стално развија кроз јачање превентивних мера, подизање друштвене свести и увођење додатних инструмената управљања ризицима. На тај начин, држава подстиче друштвене субјекте на оптимално понашање, у циљу минимизације штетних догађаја и последица.

КАТЕДРА
ПРИВРЕДНОПРАВНИХ НАУКА

Драго Љ. Дивљак
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
D.Divljak@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7698-0189

341.223.3
341.241:[339.923:061.1EU

КОНЦЕСИЈЕ И УГОВОРИ ЗАКЉУЧЕНИ ИЗМЕЂУ СУБЈЕКАТА ИЗ ЈАВНОГ СЕКТОРА У ПРАВУ ЕУ

У праву ЕУ постоје изражене несугласице у погледу одговора на питање да ли би уговори закључени између субјеката из јавног сектора требали бити третирани као концесија и сам тим били подвргнути правилима Директива Европског парламента и Савета 2014/23/ЕУ од 26. фебруара 2014. о додели уговора о концесији. Томе доприноси и чињеница да се и релевантна судска пракса Суда правде ЕУ различито тумачи у појединим државама чланицама. Проблем је још сложенији зато што прецизно није разјашњен појам субјеката из јавног сектора или „јавноправних тела,“ што је терминологија усвојена у пракси суда Суда правде. Дати суд је највише допринео у погледу утврђивања садржине датога појма, утврђивањем негативне дефиниције ових тела. Тако је прецизирано да тело које послује под уобичајеним тржишним условима и чија је намера остварење прихода и који истовремено сноси губитке који произлазе из његове делатности не би требало сматрати „јавноправним телом“. У том погледу релевантан је и критеријум везан за порекло финансирања датог тела.

У погледу карактера уговора закључених између субјеката из јавног сектора наведена Директива о концесијама даје начелан одговор. Прво она начелно утврђује да сама чињеница да су обе уговорне стране уговора тела јавне власти не искључује њихово карактерисање као концесија, и самим тим ни примену правила наведених у датој Директиви. При том се полази од тога да ови субјекти треба да имају слободу у пружању јавних услуга коришћењем властитих ресурса, што укључује и могућност сарадње с другим субјктима јавне власти. При свему томе мора се осигурати да ова јавно-јавна сарадња не нарушава тржишну конкуренцију у односу према привредним субјектима.

Осим овог начелног става, дата Директива садржи и нека додатна, прецизирајућа правила .Тако је утврђено да концесије дате правним лицима под контролом јавне власти не би требале бити третиране као концесија, ако су испуњени следећи услови. Прво, када јавни наручилац или наручилац над односним правним лицем има контролу сличну оној коју има

над својим пословним јединицама. Друго, субјект под контролом улаже више од 80 % својих делатности у извршавање задатака које јој је поверио јавни наручилац или наручилац који има контролу.Треће, нема директног учешћа приватног капитала у правном лицу под контролом, осим учешћа приватног капитала који нема карактер контроле и који не врши одлучујући утицај над правним лицем под контролом.

Владимир Ж. Марјански
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
V.Marjanski@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-2255-4026

347.724:658.14
347.72.033

БИЛАНСНЕ ПОЗИЦИЈЕ И УСЛОВИ ПОД КОЈИМА СЕ ОНЕ МОГУ КОРИСТИТИ ЗА ПОВЕЋАЊЕ ОСНОВНОГ КАПИТАЛА ИЗ СРЕДСТАВА ДРУШТВА С ОГРАНИЧЕНОМ ОДГОВОРНОШЋУ

Повећање основног капитала из средстава друштва с ограниченом одговорношћу представља номинално повећање основног капитала које се врши претварањем нераспоређене добити или наменских средстава резерви у основни капитал. Пре спровођења овог начина повећања основног капитала неопходно је да се испуне одређене правно-рачуноводствене претпоставке. Да би се нераспоређена добит и резерве могле претворити у основни капитал неопходно је да за то постоји тзв. материјална и формално-правна подобност.

Под материјалном подобношћу подразумева се могућност (способност) да се одређене билансне позиције (остварена добит и резерве) трансформишу у основни капитал. Када је реч о оствареној добити, у српском праву постоји могућност да се само тзв. нераспоређена добит трансформише у основни капитал. Нераспоређена добит је добит која је исказана у годишњем финансијском извештају, а која је формирана акумулацијом нето добити током пословних година које су претходиле години у којој се саставља финансијски извештај. Од нераспоређене добити треба разликовати текућу нето добит. За разлику од нераспоређене добити, добит из текуће пословне године која још није исказана, тј. обухваћена редовним годишњим финансијским извештајем, према Закону о привредним друштвима се не може користити за претварање у основни капитал. У упоредном праву је често правно могуће да и текућа добит буде подобна да се претвори у основни капитал под условом да се након усвајања редовног годишњег финансијског извештаја (биланса стања) сачини тзв. међубиланс (ванредни финансијски извештај) у коме ће та добит бити приказана.

Основни капитал се, поред нераспоређене добити, може повећати и на терет резерви утврђених за ту намену. Иако се у Закону о привредним друштвима на различитим местима помињу резерве као извор средстава из којих се може повећати основни капитал, Закон не садржи одредбе о

томе који је иницијални извор из којих се оне могу формирати, нити детаљније регулише правни поступак њиховог формирања. Према извору, односно пореклу средстава из којих се формирају постоје резерве које се формирају из остварене добити (тзв. резерве из добити) и резерве чији извор (порекло) средстава није остварена добит (тзв. капиталне резерве). У вези са карактером појединих категорија резерви које могу бити део капитала у билансу стања важно је претходно утврдити да ли оне спадају у наменске (тзв. везане) или слободне (тзв. невезане резерве). Не могу се непосредно користити тј. трансформисати у основни капитал оне категорије резерви чија је намена већ одређена за неку другу сврху (на пример, наменске резерве за откуп сопственог удела, наменске резерве за исплату накнаде члану који је иступио из друштва из оправданог разлога и др.). Ипак, за неке категорије резерви није унапред опредељена намена, али је и поред тога спорно да ли се средства таквих резерви могу трансформисати односно у потпуности или делимично расформирати у корист наменских резерви за повећање основног капитала. Тако су, на пример, резерве формиране из додатних уплата подобне да се трансформишу у наменске резерве за повећање основног капитала, док са ревалоризационим резервама то није случај. Иако се резерве уопште, па и наменске резерве помињу на више места у Закону о привредним друштвима, тај закон само делимично регулише поједина питања у вези са њиховом формирањем. Поред Закона о привредним друштвима, поједина правила о формирању резерви срећу се и у појединим рачуноводственим прописима. У погледу осталог, међутим, решења треба тражити кроз циљно тумачење и аналогну примену других норми Закона о привредним друштвима које се према својој природи могу применити и на одлуку о формирању средстава резерви.

Поред позитивних претпоставки односно материјално-правне подобности да се одређене билансне позиције конвертују у основни капитал, постоје и тзв. негативне претпоставке (ограничења) за спровођење овог начина повећања основног капитала. Нераспоређена добит и резерве друштва могу се претворити у основни капитал само ако друштво није исказало губитак у финансијским извештајима на основу којих се доноси одлука о повећању основног капитала. Изузетно, друштво може, под условом да претходно изврши покриће губитка, повећати основни капитал из нераспоређене добити и резерви које преостану по покрићу тог губитка.

Коначно, да би се приступило успешном спровођењу повећања основног капитала из средстава друштва неопходно је да постоји и тзв. формална подобност која се односи на уредно финансијско извештавање. Нераспоређена добит и наменске резерве за повећање основног капитала могу се претворити у основни капитал само уколико су уредно исказане у последњем годишњем финансијском извештају усвојеном на скупштини, на

основу кога се доноси одлука о повећању основног капитала из средстава друштва. То је тзв. општа формална подобност. Посебна формална подобност односно додатни услови за претварање нераспоређене добити или средстава резерви у основни капитал траже се само код оних друштава с ограниченом одговорношћу која подлежу обавезној ревизији финансијских извештаја у складу са законом који уређује рачуноводство и ревизију. У том случају неопходно је да се испуне још два посебна формална предуслова. Прво, финансијски извештаји на основу којих се доноси одлука о повећању основног капитала из средстава друштва морају имати позитивно мишљење ревизора у смислу закона који уређује рачуноводство и ревизију. Друго, уколико финансијски извештаји друштва подлежу обавезној ревизији, одлука о повећању основног капитала друштва из средстава друштва може се заснивати на финансијским извештајима за претходну пословну годину под условом да друштво региструје такву одлуку у складу са законом о регистрацији у року од шест месеци од дана усвајања тих финансијских извештаја од стране скупштине.

Сандра С. Фишер Шобот
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.FiserSobot@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9591-0637

339.137.2
339.923:061.1EU

ИСКЉУЧЕНА ОГРАНИЧЕЊА У ВЕРТИКАЛНИМ СПОРАЗУМИМА У ПРАВУ КОНКУРЕНЦИЈЕ

Групно изузеће од забране рестриктивних вертикалних споразума у праву конкуренције Европске уније регулисано је Уредбом 2022/720 о примени члана 101 став 3 Уговора о функционисању Европске уније на категорије вертикалних споразума и усаглашених пракси (даље: Уредба 2022/720). По природи ствари, вертикални споразуми су, као споразуми између учесника на тржишту који нису конкуренти, потенцијално мање опасни за конкуренцију на тржишту. Управо због наведеног Уредба 2022/720 представља „сигурну луку" за вертикалне споразуме, код којих тржишни удели учесника у споразуму не прелазе утврђене прагове, који не садрже тешка ограничења, као ни неодвојива искључена ограничења.

Искључена ограничења су таква ограничења, која уколико постоје у споразуму не могу бити изузета од забране, али остатак споразума може под условом да се наведено ограничење може одвојити од њега. С друге стране, ако је искључено ограничење неодвојиво, онда цео споразум не може бити изузет од забране на основу Уредбе 2022/720.

Уколико споразум садржи обавезу, која представља искључено ограничење, то не значи да је иста и забрањена према чл. 101(1) Уговора о функционисању Европске уније (даље: УФЕУ), него да не може бити изузета на основу Уредбе 2022/720. Разлог постојања искључених ограничења је тај што се за ове обавезе не може са сигурношћу претпоставити да испуњавају услове из чл. 101(3) УФЕУ. У пара. 246 Смерница о вертикалним ограничењима се изричито наводи да чињеница да је у питању обавеза из чл. 5 Уредбе 2022/720 не значи да је она обухваћена пољем примене чл. 101(1) УФЕУ или да не испуњава услове из чл. 101(3) УФЕУ, него да искључење таквих обавеза из групног изузећа значи само да оне треба да буду предмет појединачне оцене.

У пракси неретко вертикални споразуми садрже обавезе неконкурисања у којима се купцима забрањује да тргују конкурентским производима. Обавеза неконкурисања је, према чл. 1(1)(ф) Уредбе 2022/720, свака директна или индиректна обавеза која купца спречава да производи, купује,

продаје или препродаје робу или услуге које су конкурентске уговорној роби или услугама, или свака директна или индиректна обавеза купца да од добављача или другог учесника на тржишту којег одреди добављач купи више од 80% своје укупне набавке уговорне робе или услуга и њихових заменских производа на релевантном тржишту, што се израчунава на основу вредности куповине или, ако је то уобичајена пракса у сектору, количине куповине у претходној календарској години. Из наведене дефиниције произлази да постоје два појавна облика обавезе неконкурисања, односно две различите врсте ограничења. У том смислу разликујемо споразуме у којима се купцу намеће обавеза искључивости (Тип 1 обавезе неконкурисања) и споразуме којима се купац директно или индиректно обавезује да више од 80% од своје укупне набавке роба или услуга усмери на добављача или лице које он одреди (Правило „више од 80%“ или Тип 2 обавезе неконкурисања).

Искључено ограничење ће постојати уколико споразум садржи обавезу неконкурисања за коју је Уредбом 2022/720 прописано да не може уживати погодности групног изузећа. Према томе, нису све обавезе неконкурисања забрањене у праву конкуренције, односно не представља свака обавеза неконкурисања истовремено и искључено ограничење. Забрањене су само оне које су прописима одређене као искључена ограничења.

У чл. 5(1) Уредбе 2022/720 прописано је да од забране не могу бити изузета следећа искључена ограничења: а) директне или индиректне обавезе неконкурисања чије је трајање неограничено или премашује пет година; б) директне или индиректне обавезе које купца спречавају да после престанка споразума производи, купује, продаје или препродаје робу или услуге; ц) директне или индиректне обавезе које чланове система селективне дистрибуције спречавају да продају робне марке одређених конкурентских добављача; д) директне или индиректне обавезе које купца услуга интернетског посредовања спречавају да нуди, продаје или препродаје робу или услуге крајњим корисницима под повољнијим условима користећи се конкурентским услугама интернетског посредовања.

КАТЕДРА
БЕЗБЕДНОСНОПРАВНИХ НАУКА

Љубомир С. Стајић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
Lj.Stajic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-7594-5741

Владан М. Мирковић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
V.Mirkovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9995-8598

Ненад П. Радивојевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
N.Radivojevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0630-0632

327:351.74/.78(510)
327:339.9(510)

НР КИНА У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ТЕНДЕНЦИЈА

Подручје на коме се налази НР Кина традиционално је у геополитичким теоријама посматрано као део подручја на коме се сукобљавају интереси Великих сила у намери да остваре доминантан положај у светском поретку. Неповољна геополитичка позиција НР Кине проистицала је из неповољног географског положаја, али и делом из тада лошије економске ситуације у односу на државе које су остваривале интересе на рачун интереса НР Кине. На истоку и југоистоку НР Кина је одвојена од отвореног мора појасом острва на којима друге државе имају суверенитет чиме је одвојена и од отвореног мора као услова слободне поморске трговине. Границе на југу, западу и северу углавном су тешко проходне, а области у том делу су планинске и пустињске и стога слабо насељене и развијене.

Интензивни привредни развој НР Кине у последње две деценије обезбедио је снажну економску основу за покретање иницијативе „Појас и пут“ чијом би успешном реализацијом НР Кина изашла из географског обруча на копну и на мору и тиме дошла у геополитичку позицију која би јој омогућила да утиче на обликовање међународног поретка. Реализација пројеката у областима путне и енергетске инфраструктуре, омогућили би НР Кини приступ енергентима у централној Азији и Сибиру, стварање копне-

не везе са европским државама преко Ирана, Русије и Турске, односно преко Пакистана, Мијанмара и држава на источној обали Африке са лукама на Индијском океану. Изградња планиране инфраструктурне мреже омогућила би отварање подручја централне Азије према главним трговачким рутама што би у исто време довело до опадања зависности од енергената из Персијског залива, а тиме можда и смањења напетости и сукоба у овој регији.

Сви инфраструктурни и енергетски пројекти били би праћени улагањима у економску, културну и политичку повезаност због чега би крајњи резултат иницијативе „Појас и пут", према неким ауторима, било стварање кохерентног политичко – економског подручја у коме би НР Кина имала доминантну улогу. Доминантна улога значила би и промену геополитичких образаца у смислу да би НР Кина контролисала приступ Евроазијском копну поморским силама, а копненим силама приступ трговачким рутама на отвореном мору. У таквој геополитичкој позицији НР Кина била би доминантна сила новог међународног поретка.

2025.

КАТЕДРА
ГРАЂАНСКОПРАВНИХ НАУКА

Душан Ж. Николић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
d.nikolic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-1850-9684

347.235
347.237:061.27

О ПРАВНОЈ ПРИРОДИ И СОЦИЈАЛНОЈ ФУНКЦИЈИ СТВАРНИХ ТЕРЕТА[1]

Стварни (реални) терети су један од најконтроверзнијих института приватног права. У правној теорији се деценијама воде спорови о његовој правној природи и социјалној функцији. Слично је и на нормативном плану. Стварни терети су детаљно регулисани у немачком праву и у нешто мањој мери у правним системима других земља германског правног круга. Заједно са породичним фидеикомисом и породичним задужбинама представљају наслеђе из периода феудалног друштвеног уређења, које је у тој средини још увек актуелно. Са друге стране, у Француској и другим земљама романског правног круга које су раскинуле идеолошке и правне везе са феудализмом, стварни терети нису део законске номенклатуре стварних права.

На основу историјских искустава, треба очекивати да ће у условима изузетно велике имовинске раслојености унутар појединих друштва, али и све већих разлика у економској моћи држава на глобалном нивоу, јачати две супротне тенденције. С једне стране ће они који располажу великом имовином настојати да очувају економску моћ и контролу над кључним ресурсима и процесима у друштвеној заједници, користећи различите политичке и правне инструменте. Услед тога ће јачати кризе и социјалне тензије. С друге стране, нарастаће отпор таквом развоју догађаја. Припадници сиромашнијих слојева ће настојати да ублаже разлике или чак да поврате нарушену имовинску равнотежу у друштву. Историја је показала да је у периодима великих изазова стабилност лакше очувати у државама које имају избалансирано право и правне институте са правично (или правичније) одређеном социјалном функцијом.

Да ли је савременом друштву, у таквим околностима, а и независно од њих, потребан правни институт који је реликт феудалног друштвеног поретка, са спорном правном природом и проблематичном социјалном функцијом?

[1] Рад је посвећен академику Зорану Рашовићу, водећем црногорском цивилисти. Већим делом је заснован на резултатима научноистраживачког пројекта Правна традиција и нови правни изазови, чији је носилац Правни факултет Универзитета у Новом Саду.

Бојан Л. Пајтић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
B.Pajtic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7760-1873

347.51:504]:061.2

УЛОГА НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ПОКРЕТАЊУ ПРОЦЕСА ГРАЂАНСКОПРАВНЕ ОДГОВОРНОСТИ ЗА КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ

Истраживање на пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ за 2025. усмерило је прегнућа аутора на структурну асиметрију између материјалног носиоца штете и процесног носиоца права: животна средина и нељудска бића трпе последице деградације и климатских промена, али им се у праву ретко признају субјективна права и процесна легитимација. Симптоматични су примери који временски стоје више од три деценије један од другог: захтев из Аргентине (19. јул 2019) да се угроженом јагуару призна статус „нечовечног лица“ ради судске заштите, као и немачка „тужба поводом фока“ из 1988. пред Управним судом у Хамбургу, покренута уз подршку еколошких организација против дозвола за одлагање и спаљивање отпада у мору, са драматичним падом популације северноморских фока услед токсичних супстанци. Оба случаја упућују на централно питање: ко може у судском поступку уопште „говорити у име природе“ онда када природа сама нема процесни глас.

У тој празнини се конституише улога невладиних организација као представника животне средине. НВО су по правилу локална, регионална, национална или међународна удружења грађана, независна од државе и непрофитна, која артикулишу, систематизују и професионализују интересе укорењене у грађанском друштву. Њихов демократски значај произлази из способности да распршене етичке, научне и политичке захтеве преведу у програме деловања, јавне кампање, учешће у управним поступцима и, све чешће, у стратешке парнице. У Немачкој, где делује велики број таквих организација различитог домета, оне су важан фактор у спровођењу еколошких прописа, иако широка дефиниција актера у „еколошкој“ арени обухвата и пословна и индустријска удружења чији утицај није занемарљив.

У контексту климатских промена, ангажман НВО се током деценија трансформисао од претежно јавног заговарања ка коришћењу судова. Најкасније од 2015. и Париског споразума, нормативни хоризонт је јасно арти-

кулисан: ограничити загревање на 1,5°Ц, односно знатно испод 2°Ц, и тиме одржати промене у границама планетарних лимита. Истовремено, климатски систем не може сам себе заступати пред судом, па НВО попуњавају простор између научних увида о антропоцену и правних механизама спровођења мера ублажавања емисија и, све чешће, адаптације и последица штете. Емпиријски, подршка НВО у климатским споровима је тешко оспорива: од утицајног случаја Ургенда у Холандији, где је држава обавезана да до краја 2020. смањи емисије за 25% (потврђено 2019), до низа немачких поступака, укључујући уставне жалбе против савезног закона о заштити климе, као и подршку појединачним тужиоцима у прекограничним споровима.

Међутим, формална процесна улога НВО у Немачкој остаје спорна управо зато што је приступ суду традиционално везан за заштиту субјективних права. У хоризонталним споровима против привредних друштава пред грађанским судовима, потенцијал грађанскоправне одговорности за климатске штете се гради на деликтним и имисионим конструкцијама немачког Грађанског законика (нарочито захтеви на основу §§ 1004 и 823). Парадигматски је спор Лиују против РВЕ: власник куће у Андима тражи да компанија сноси сразмерни део трошкова заштитних мера према њеном уделу у глобалним емисијама (око 0,47%). Иако је случај подржан од НВО и фондације, тужилац је формално приватни власник, што показује да НВО најчешће делују као стратешки носиоци ресурса, експертизе и јавне видљивости, а не као непосредне странке. НВО би могле постати тужиоци тек ако су саме носиоци угроженог права (нпр. власници непокретности изложене ризику), док су „заступничке тужбе“ и овлашћена процесна легитимација у име других лица у немачком праву рестриктивне и условљене тешко доказивим економским интересом удружења.

У вертикалним споровима против државе, ограничење се додатно пооштрава уставном логиком чл. 19 ст. 4 Основног закона: нема опште акцио популарис, већ је потребно позивање на повреду сопствених права. Ипак, еколошким удружењима је у одређеним доменима призната шира легитимација путем Закона о правним лековима у области заштите животне средине (ЕАА/УмвРГ), нарочито у пројектним споровима који прате режим процене утицаја (ЕИА). Кључни изазов постаје питање како обезбедити судску контролу поштовања објективних климатских циљева и програма, будући да сами клима-прописи често изричито искључују установљавање субјективних права. Управо ту улогу имају Архуска конвенција и право ЕУ: судска пракса Суда правде ЕУ (Трианел, Алтрип и посебно Протект, 2017) развија стандард делотворне судске заштите, који може захтевати да национални суд занемари процесна правила која ускраћују легитимацију када је реч о примени еколошког права Уније. Немачка пракса показује на-

петост тог процеса: у првом „специјализованом" климатском спору у Берлину (31. октобар 2019), где су тужиоци били пољопривредници и Гринпис, тужба је одбачена због недостатка активне легитимације, уз образложење да захтев није у домету ЕАА/УмвРГ и да репрезентативна тужба не може опстати без индивидуалног права које би се штитило.

Коначно, у домену уставних жалби, отвара се питање могу ли НВО изван имовинске везе са штетом покренути „алтруистичку" контролу недовољног климатског законодавства. Пример Савеза за заштиту природе и животне средине Немачке (БУНД) (жалба из 2018. уз више физичких лица) показује покушај да се уставна права удружења повеже са чл. 20а Основног закона и чл. 47 Повеље ЕУ, али исход таквих конструкција остаје неизвесан јер је мерило уставне контроле и даље примарно повезано са основним правима подносиоца. Сумирано, текстови указују да НВО у покретању грађанскоправне одговорности за климатске промене делују као институционални посредник који природи обезбеђује процесну видљивост: оне стварају оквир за стратешко парничење, премошћавају јаз између објективног еколошког права и индивидуализованих процесних услова, и под утицајем Архуске конвенције и права ЕУ постепено проширују простор у коме се климатска штета може правно артикулисати као одговорност државе и привредних субјеката.

Јелена Ђ. Видић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
j.vidic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7471-2981

347.67(497.11)

Милица С. Ковачевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
m.kovacevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7310-743X

О ПОЈЕДИНИМ ПИТАЊИМА НОРМАТИВНОГ УРЕЂЕЊА ЛЕГАТА (ИСПОРУКЕ) У СРПСКОМ И УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Легат или испорука представља једнострану, личну и опозиву изјаву воље оставиоца којом он једну или више ствари или права оставља неком одређеном или одредивом лицу или установљава обавезу наследника да из онога што му је остављено да неку ствар или право неком лицу или му исплати суму новца или га ослободи каквог дуга или га издржава или уопште у његову корист нешто учини или се уздржи од каквог чињења или да нешто трпи. Њом се неком лицу оставља одређена имовинскоправна корист из заоставштине, при чему се оно не именује за наследника, чиме се омогућује прецизност у погледу начина расподеле појединачних добара и права. Рад се бави развојем правног института испоруке кроз историју, правном природом и предметом испоруке, правима и обавезама испорукопримца и дужника испоруке, као и посебним врстама испоруке у домаћем праву, при чему је одговарајућа пажња посвећена и регулативи наведених питања у осталим савременим законодавствима.

Упоредноправна анализа која је обухватила одабране европске правне системе (аустријско, немачко, француско, бугарско, руско, хрватско, македонско, словеначко, црногорско, те босанско-херцеговачко) показала је да су у правној регулативи овог института уочљиве извесне разлике, и поред неспорне чињенице да суштинско правно уређење испоруке у њима има низ заједничких обележја, која за основ имају решења прихваћена још у римском праву. Ове разлике се пре свега огледају у правном основу њеног настанка, с обзиром на то да у појединим правима испорука може настати не само путем завештања, као што је то случај у српском и већини осталих савремених законодавстава, већ и путем уговора о наслеђивању (аустријско, немачко, босанско-херцеговачко право), што са собом повлачи и ра-

злике у погледу услова њене пуноважности, посматрано са аспекта неопходности постојања завештајне или пословне способности испорукодавца. Такође, у појединим законодавствима правило су испоруке са стварноправним дејством (француско и бугарско право), што представља изузетак од регулативе прихваћене у највећем броју савремених правних система, укључујући и српско, према којој испорука има облигационоправно дејство. Ова разлика са собом повлачи и различит положај испорукопримца, јер он у правима у којима испорука има стварноправно дејство стиче непосредну правну власт на ствари у моменту смрти оставиоца, док у оним законодавствима које познају само испорука са облигационоправним дејством, испорукопримац у том моменту стиче искључиво право облигационоправне природе. И у погледу нормативе правног положаја дужника испоруке, поједина европска законодавства одступају од правила прихваћеног у готово свим савременим правним системима, а према којем дужник испоруке за њено намирење одговара у висини вредности стечене користи за случај смрти. Овакво решење, примера ради, прихваћено је у аустријском праву, где је изричито прописано да је испорукопримац дужан да испуни подиспоруку, независно од тога да ли она вредносно премашује добијену корист или не. Најзад, упоредноправна анализа је показала да испоруку у свом класичном облику не познају сви правни системи, као што је то, примера ради, случај у француском и енглеском праву, иако су у њима такође прихваћени одређени институти који, по својим појединим карактеристикама одговарају институту испоруке.

Полазећи од савремених тенденција у наследном праву и уочених недостатака важеће регулативе, институт испоруке у српском праву захтева одређена нормативна унапређења, у циљу већег степена правне извесности, смањења судских спорова, омогућавања ефикасније реализације последње воље завештаоца, као и усклађивања са упоредноправним решењима. Наиме, иако законско уређење испоруке у српском наследном праву начелно обезбеђује правну сигурност, аутори су становишта да она није нормативно довољно разрађена, те да би одређена решења у великој мери допринела горе наведеним циљевима. Као најважнија од њих, у раду се истиче неопходност: експлицитног нормативног одређења правне природе испоруке; подробног уређења правног положаја дужника испоруке и испорукопримца; темељнијег нормирања редоследа и обима редукције, односно смањења испоруке уз очување заштите интереса нужних наследника; увођења детаљније законске класификације у смислу нормативног дефинисања и разликовања могућих врста испорука; као и свеобухватног регулисања посебно значајних врста испорука имајући у виду њихову заступљеност у пракси, а које постојеће законодавство или само начелно спомиње или чак уопште не нормира, као што су испорука издржавања или ренте и испорука индивидуално одређене ствари.

Сања М. Савчић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
s.savcic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1160-5860

Николина Б. Мишчевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
n.miscevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9909-1595

347.44:366.5]:004.738.5

КРИТЕРИЈУМИ УТВТРЂИВАЊА САОБРАЗНОСТИ ДИГИТАЛНОГ САДРЖАЈА И ДИГИТАЛНИХ УСЛУГА

Доношењем Директиве (ЕУ) 2019/770 и Директиве (ЕУ) 2019/771 настојао се постићи већи степен уједначавања уговорних правила на јединственом дигиталном тржишту Европске уније, као и успостављање адекватног правног оквира за све интензивнију трговину дигиталним садржајем и дигиталним услугама. Полазећи од анализе важећих решења права Републике Хрватске, имајући у виду да њено уговорно право почива на Закону о облигационим односима заједничке државе, те да Република Хрватска и Република Србија деле исто правно наслеђе и баштине једнаке правне вредности, сагледавају се домети и ограничења процеса хармонизације потрошачког права у области дигиталног садржаја и дигиталних услуга.

Посебан значај у том контексту има Директива (ЕУ) 2019/770, усмерена на уређивање оних сегмената правне регулативе који су се у пракси развијеног дигиталног тржишта показали као нарочито проблематични. У фокусу су питања саобразности дигиталног садржаја и дигиталних услуга са уговором, права потрошача у случају несаобразности, обавезе трговца, као и поједине правне последице раскида уговора, док су преостала питања и даље остављена у надлежности националних законодавстава држава чланица.

Централно место заузима институт саобразности, при чему увођење јасних и унапред одређених критеријума за оцену испуњености уговорних обавеза значајно доприноси смањењу правне неизвесности у погледу легитимних очекивања потрошача приликом закључења уговора о испоруци дигиталног садржаја или уговора о продаји робе са дигиталним елементи-

ма. Посебно се истиче да су поједини аспекти саобразности, иако нормативно нови у области потрошачког права, већ дуже време присутни у пословној пракси, што олакшава њихово тумачење и примену.

Ипак, упркос уочљивом напретку у процесу хармонизације и јачању правне сигурности за потрошаче и остале учеснике на дигиталном тржишту, процес уједначавања и даље показује одређена ограничења. Она се, пре свега, огледају у додатној фрагментацији нормативног оквира уговорног права, која је у Републици Хрватској посебно изражена услед различитих начина имплементације наведених директива. С обзиром на суштинску сличност правила којима се уређују уговори о испоруци дигиталног садржаја и дигиталних услуга и оних која се односе на продају робе са дигиталним елементима, оправдано се поставља питање да ли оваква нормативна расцепканост доприноси унапређењу правног положаја потрошача, нарочито са становишта правне сигурности, прегледности и лакшег сналажења у правном систему.

Додатно, указује се на значај законодавне технике у обезбеђивању јасноће и разумљивости прописа, као и на чињеницу да је умножавање секторских прописа умањило централну улогу општег облигационог законодавства, како у хрватском, тако и у српском правном систему. Ограничени домети хармонизације посебно долазе до изражаја у погледу питања која су Директивама остављена на уређење националним правним порецима, пре свега у вези са престанком уговора. Док су на нивоу Европске уније уређени искључиво случајеви раскида уговора услед повреде уговорних обавеза од стране трговца и непосредне правне последице таквог раскида, остали правни захтеви и последице престанка уговора остају различито регулисани, што ограничава остваривање пуне уједначености потрошачких права на јединственом дигиталном тржишту.

Атила И. Дудаш
Универзитет у Новом Саду
Правни факултету Новом Саду
A.Dudas@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-5804-8013

347.4/.5(497.11)

НАЧЕЛО МОНИЗМА И ДУАЛИЗМА У СРПСКОМ ОБЛИГАЦИОНОМ ПРАВУ

У раду под насловом *From the Principle of Dualism in the Serbian Legal Tradition to the Principle of Monism in the 1978 Yugoslav Obligations Act*, написаним на енглеском језику, који ће бити објављен 2026. године у тематском зборнику међународног значаја у чијем настанку је учествовало двадесетак аутора из целе Европе, предмет анализе била је историјска позадина дилеме да ли правила облигационог, пре свега, уговорног права треба регулисати у једном законском тексту (начело монизма у правном уређењу облигационих односа) или предвидети посебну регулативу за облигационе односе који настају између трговаца која би се разликовала од општих правила облигационог права (начело дуализма).

У XIX веку једина законодавна техника регулисања уговорних односа била је заснована на принципу дуализма, који је подразумевао постојање одвојених скупова правила за грађанскоправне и трговинске уговоре. Такав приступ био је присутан и у Кнежевини Србији, која је и за тадашње европске стандарде врло рано успела да усвоји прво грађански законик 1844. године, а незнатно касније, 1860. године и трговачки. Међутим, приликом обликовања кодификација средином XIX века у Србији, која је у то време у оквиру Отоманског царства уживала одређену самосталност, али не и независност, коришћени су различити страни законици као законодавни узори: Аустријски грађански законик (ABGB) послужио је као модел за израду Грађанског законика из 1844. године, док је Француски трговачки законик из 1807. године био узор за Трговачки законик из 1860. године. Паралелна регулатива грађанскоправних и трговинских односа обележавала је право Србије и након стицања независности, као и у време стварања прве југословенске државе.

У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, а касније у Краљевини Југославији, постојало је шест правних подручја са одвојеним правним системима у области грађанског и трговачког права. На свим тим подручјима постојала је, у једном или другом облику, посебна грађанскоправна и трговачкоправна регулатива. Дуалистичка регулаторна техника задржана је и у

каснијем периоду Краљевине Југославије, упркос настојањима државе да изгради јединствено законодавство, нови законици нису донети, односно нису заживели. Предоснова грађанског законика била је израђена до 1934. године, али никада није усвојена, док је 1937. године донет нови Трговачки законик, који је био проглашен од стране краља, али никада није ступио на снагу.

Након Другог светског рата, тзв. Законом о неважности из 1946. године престали су да се примењују сви извори права који су важили у Краљевини Југославији, укључујући и грађанске и трговачке законике. Ипак, њихова примена је и даље била могућа кроз судску праксу, у мањој мери у погледу трговачких законика, а у већој у погледу грађанских, ослањајући се на одредбе Закона о неважности које су омогућавале примену правних решења из претходних извора права, уколико нова социјалистичка држава још није усвојила нова правила и ако су стара била примерена новом друштвеном окружењу. У литератури је овај начин „преживљавања" садржине извора права који су важили у Краљевини Југославији, укључујући и грађанске и трговачке кодификације, познат само као „стара правна правила".

Коначан раскид са принципом дуализма наговештен је „Скицом" професора Константиновића из 1969. године, инспирисаном швајцарским Законником о облигацијама из 1911. године, који представља историјску прекретницу од принципа дуализма према принципу монизма. Следећи тај правац некадашњи савезни Закон о облигационим односима из 1978. године утврдио је јединствен скуп правних правила примењивих и на грађанске и на трговачке уговоре, уз велики број изузетака, односно посебних правила која се примењују искључиво на правне послове који имају трговински карактер.

Године 2006. покренута је иницијатива за израду текста једног грађанског законика за Србију, чија је коначна верзија нацрта учињена доступном јавности 2019. године. Нацрт не предвиђа измене у погледу регулаторне технике уређивања грађанских и трговачких уговора, већ остаје у оквирима монистичке традиције успостављене „Скицом" из 1969. године и Законом о облигационим односима из 1978. године.

Марко С. Кнежевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Knezevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9072-9337

347.235:347.91/.95

ПОЈАМ СПОРА О НЕПОКРЕТНОСТИ У СМИСЛУ ЧЛ. 469 ЗАКОНА О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ: БАГАТЕЛНИ ПОСТУПАК О НЕПОКРЕТНОСТИ

Према општем правилу, спорови мале вредности који се расправљају у посебном поступку, јесу они чија вредност не прелази одређени износ (тзв. багателни цензус). Иако постоје примери специјалних правила, по којима су неки спорови, без обзира на вредност предмета спора, спорови мале вредности, у пракси је далеко значајнији обратни случају – неки спорови, иако њихова вредност премашује багателни цензус, никада нису спорови мале вредности. У том смислу, традиционално је правило да спор о непокретности никада није спор мале вредности (чл. 469 ЗПП). Ово правило, иако више деценија присутно у домаћем законодавству, добило је повећани значај тек променом садржине појма спора мале вредности, што је условило доношењем сада важећег ЗПП. Врховни касациони суд је испочетка заступао крајње уско тумачење појма ”спор о непокретности”, тако да су и спорови о захтеву за предају непокретности, и то без обзира на правни основ, третирани као спорови мале вредности. Доследно томе, и спор поводом тужбе за престанак имисија квалификован је као спор мале вредности. Формула којом се служила врховна инстанца се везивала за садржај тужбеног захтева, у том смислу да спор о непокретности у смислу чл. 469 ЗПП представља искључиво поступак по тужби којом се утврђује право својине. Врховни касациони суд, међутим, није ни покушао да образложи свој став, посебно да објасни своје методолошке кораке. Ипак, од пре пар година дошло је до нечујног обрта у пракси врховне инстанце – нечујног, јер се она ни речју није осврнула на ранију доктрину. По новом приступу, који у сваком случају треба поздравити, спор о непокретности није само случај када се захтева утврђење неког стварног права, пре свега својине, на непокретности, већ и онда када је додуше реч о кондемнаторној тужби, али којом се остварује стварноправно овлашћење. При томе, уместо да се јасно уобличи догматичка позиција, и даље се остало код акционоправног приступа, тако да се говори о, примера ради, негаторној тужби. Бољи приступ би био да се, ако се већ циља на стварноправну основу, говори о примарној

стварноправној квалификацији. Другим речима, спор о непокретности је онај спор у којем основаност тужбеног захтева примарно зависи од (не)постојања стварног права, и то стварног права као таквог, или стварноправног захтева (нпр. реивиндикационог или негаторног), као посебног субјективног права.

Сандра О. Самарџић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
Sandra.Samardzic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0861-0722

373.3/.5-057.16]:316.624(497.11)
343.3/.7(497.11)

ПРАВНИ АСПЕКТИ ЗАШТИТЕ ЗАПОСЛЕНИХ У ШКОЛАМА ОД НАСИЉА У СРБИЈИ

Школско насиље се намеће као све израженији проблем савременог друштва упркос развијеним механизмима заштите права детета. Уз легитиман циљ да се дете заштити од злостављања и занемаривања, у школском контексту постаје нужно успоставити равнотежу између права детета и заштите других актера образовно-васпитног процеса, нарочито запослених у школама, чије се достојанство, професионални интегритет и безбедност све чешће доводе у питање. Насиље у школама обухвата широк спектар понашања: физичко и психичко, али и социјално и дигитално насиље, при чему се дигитални простор препознаје као реално место ризика које „излази“ из физичких граница школе. У нормативним дефиницијама и класификацијама појављују се и одређена преклапања (нпр. психичко и социјално насиље, као и дигитално насиље као „канал“ других облика), што може отежати доследну примену и јасну правну одређеност.

Емпиријски оквир указује на високу распрострањеност вршњачког насиља и на проблем његове „скривености“ (непријављивање, непрепознавање), а трагични догађаји из маја 2023. године додатно су оголили безбедносне слабости и убрзали институционалне реакције. Као важан механизам евидентирања и пријављивања успоставља се и развија платформа „Чувам те“: првобитно замишљена као едукативно и информативно средиште, а потом унапређена електронском пријавом насиља (укључујући анонимност и достављање прилога), аутоматским прослеђивањем надлежним институцијама (школа, ЦСР, полиција, тужилаштво и др.) и могућношћу праћења предмета. Доступни подаци показују неколико хиљада пријава у посматраном периоду, при чему доминирају установе образовања, а нарочито основне школе, што омогућава бар делимичан увид у трендове и у тачке застоја система.

Поред вршњачког насиља, посебно се издвајају облици насиља усмерени према запосленима у школама: најчешће вербално (увреде, претње), затим уништавање имовине и наставних средстава, а у порасту је и дигитално насиље (неовлашћено снимање наставе, објављивање на мрежама уз

подсмевање, креирање лажних профила запослених). Протоколи поступања предвиђају обавезе директора и тима за заштиту, укључујући и ситуације када насиље потиче од родитеља/трећих лица или се реализује на друштвеним мрежама у вези са професионалном улогом запосленог, уз укључивање тужилаштва и других надлежних служби. Тиме се нормативно потврђује да заштита у школском окружењу не припада само ученицима, већ и запосленима, као и ученицима-сведоцима који могу бити секундарно угрожени.

Кривичноправни одговор пооштрен је изменама Кривичног законика којима се уводе нова кривична дела ради заштите запослених у образовању, здравству и социјалној заштити (чл. 344б, 344в и 344г). За образовање је кључан чл. 344б (*Напад на лице запослено у установи у области образовања и васпитања*) који као и друга два дела има више облика: *основни* – обухвата напад на запосленог или члана његове породице, мотивисан пословима који се обављају у установи, и кажњава се затвором од три месеца до три године; *тежи* – постоји када се напад остварује квалификованом претњом (оружјем) или када наступи лака телесна повреда обухваћена нехатом, за шта је запрећена казна од шест месеци до пет година; док је *најтежи* облик везан за наступање тешке телесне повреде (произашле из нехата), прописујући казну од једне до осам година. *Посебан* облик штити имовину пасивног субјекта (уништење/оштећење/онемогућавање употребе ствари) за шта су запрећене нешто блаже санкције (новчана или затвор до две године, а ако штета прелази 450.000 динара, запрећена казна је као за тежи облик од шест месеци до пет година).

У пракси се отварају питања преклапања и стицаја са постојећим инкриминацијама (принуда, увреда, угрожавање сигурности, телесне повреде, насилничко понашање), као и проблематичне ситуације у којима нормативна конструкција може произвести нелогичне казнене исходе (нпр. неповољнији третман нехата у односу на намеру у појединим комбинацијама последица), што намеће потребу за пажљивим системским тумачењем и доследним разграничењем. Посебан лимит практичног домета нових дела лежи у правилима малолетничког кривичног права: деца до 14 година су кривично неодговорна; млађим малолетницима (14–16) изричу се васпитне мере/налози; малолетнички затвор за старије малолетнике (16–18) је изузетан и максимално траје до пет година, па најстроже запрећене казне у реалности бивају „спуштене". Тиме се пуна оштрина кривичноправне заштите највише испољава у случајевима када су извршиоци родитељи или друга пунолетна лица, док је ефекат према типичној школској популацији знатно сужен.

Коначно, акценат је на томе да кривичноправна интервенција, чак и када шаље јасну поруку нетолеранције, не може бити самодовољна. Очеки-

вани превентивни учинак зависи од паралелног јачања институционалних механизама, као и од унапређења сарадње школе и родитеља. У супротном, постоји ризик да нова инкриминација остане претежно декларативна, уз додатно оптерећење кривичноправног система, без стварног повећања безбедности и ауторитета образовних установа.

Слобода Д. Мидоровић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Midorovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-2545-0927

347.238
347.26:347.61/.64
342.7-053.2

КОНСТИТУИСАЊЕ ***HABITATIO*** ОДЛУКОМ СУДА У КОРИСТ ДЕТЕТА НА НЕПОКРЕТНОСТИ У СУСВОЈИНИ РОДИТЕЉА И ТРЕЋЕГ ЛИЦА – ДРУГИ ДЕО –

Рад садржи резултате истраживања који се надовезују на претходни рад у коме су изложени: 1) право становања као лична службеност (појам, извор регулисања, објекат и могући титулари); 2) специјални режим овог права према чл. 194 Породичног закона; 3) начелна допуштеност установљења права становања на непокретности у сусвојини, уз истицање 4) низа овлашћења сувласника који није родитељ детета, а која могу бити ограничена уколико се одлуком суда допусти конституисање права становања до пунолетства детета.

У другом делу рада анализирају се различите групе случајева у којима се може актуелизовати питање допуштености конституисања права становања на непокретности у сусвојини родитеља и трећег лица, уз критичко сагледавање сваке од њих.

Најмање спорна је ситуација у којој се непокретност налази у сусвојини (или заједничкој својини) родитеља детета. У том случају није спорно да је, начелно, допуштено конституисање права становања. Ипак, ради помирења својинских права оба родитеља, потребно је испитати да ли је непокретност у сусвојини физички дељива. Уколико је дељива и уколико њена реална деоба није скопчана са несразмерним трошковима, родитељ коме дете није поверено на старање могао би да захтева физичку деобу, чиме би се истовремено решило стамбено питање свих актера. Уколико физичка деоба није могућа, а установљење права становања не представља очигледну неправду за другог родитеља, право становања ће бити установљено. Тада родитељ–сувласник коме дете није поверено на старање може истицати да право становања у корист детета не искључује и његов супосед стана. Удовољавање оваквом захтеву зависиће од процене да ли би заједнички живот нарушио психофизички развој детета и спокојство родитеља који се о детету стара.

Знатно су сложеније ситуације у којима је непокретност у сусвојини родитеља и трећег лица. То треће лице може бити физичко или правно лице. Уколико је сувласник физичко лице (или више њих), у пракси се често прави разлика између сродника и лица које није у сродству са дететом.

Када је реч о сроднику (нпр. тетки, баки или ујаку), у судској пракси се неретко испитују његове стамбене прилике, односно да ли је то лице стамбено збринуто. Поред суштинског питања да ли је уопште допуштено ограничити сувласнички удео сродника који по закону није дужан да обезбеди становање детету, отвара се и низ додатних питања: да ли је релевантна величина сувласничког удела трећег лица; да ли треба узети у обзир његово здравствено стање и животну доб; да ли и само треће лице има децу чије стамбене потребе требају да буду обезбеђене? Поставља се и питање да ли је околност да је дете већ становало у непокретности у сусвојини родитеља и трећег лица довољан разлог да се установљењем права становања „постојећа фактичка ситуација само правно оснажи“, како у неколико наврата истиче највиша судска инстанца.

Даље се поставља питање да ли би сродник чије је право сусвојине, противно његовој вољи, оптерећено правом становања у корист детета могао накнадно да захтева преиспитивање такве одлуке уколико се његове животне околности измене, те и он сам или његова деца постану стамбено угрожени?

Посебно је сложено питање конкуренције захтева за установљење права становања у корист деце из различитих бракова или партнерских заједница.

Будући да настанак сусвојине није условљен постојањем блиских сродничких или партнерских односа међу сувласницима, могуће је да се у улози трећег лица појави и лице које није ни у каквом сродству са дететом. У том случају намеће се питање да ли би суд, позивајући се на најбољи интерес детета, и тада могао да оправда установљење права становања до пунолетства детета?

Домаћа судска пракса допустила је конституисање права становања у корист детета и у ситуацији када је непокретност била у сусвојини родитеља и правног лица чији је тај родитељ оснивач и власник. Чини се да је у таквим случајевима занемарено начело имовинске самосталности правног лица у односу на његове оснивача и чланове. У тој констелацији је занимљиво испитати каква би била судбина права становања уколико би родитељ–сувласник, који је уједно и члан правног лица пренео свој удео у правном лицу трећем (физичком или правном) лицу.

У свим описаним ситуацијама потребно је критички преиспитати практичну примену правног стандарда „најбољег интереса детета“ као ултимативног мерила које, чини се, у судској пракси неретко потискује сва

друга права. Управо неодређеност овог стандарда може послужити као основ за легитимизацију различитих судских одлука, претварајући субјекте примене права у активне креаторе правних решења.

Имајући све наведено у виду, намеће се закључак да би законодавац ово питање требало детаљније да уреди. У најмању руку, потребно је јасно прописати да право сусвојине трећег лица не би смело бити ограничено без одговарајуће компензације. У том случају било би неопходно решити и питање лица које би било дужник такве накнаде, при чему се као најизгледније решење намеће родитељ који заједно са дететом користи туђу непокретност.

КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА

Урош Н. Станковић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9511-0453

347.995-057.3(497.11)”1839/1865”

Гордана М. Дракић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
G.Drakic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-3548-3025

АДМИНИСТРАТИВНО ОСОБЉЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА У ШАБАЧКОМ ОКРУЖНОМ СУДУ 1839–1865.

Шабачки окружни суд почео је, након свог реоснивања из 1839, свој рад с врло скромним административним пересналом – секретаром и двојицом практиканата. Због великог броја предмета који је морао да решава, Суд се суочавао са константним мањком канцеларијског особља. Надлежне власти углавном су удовољавале молбама Суда за повећањем броја запослених у администрацији. Када је Суд 1840. молио за одобрење да ангажује још једног писара, молба је остала неуслишена, уз образложење да јој на путу стоји стање државне касе. Осталим молбама исте врсте изашло се у сусрет, па је 1844. Суд добио новог практиканта, 1845. млађег писара, 1849. рачуновођу, 1851. архивара, а наредне године млађег писара, књиговођу, протоколисту, регистратотра и архивара.

Међу лицима која су 1939–1865. у шабачком суду обављала канцеларијске послове срећу се многа позната имена: Сава Поповић, отац песника Милорада Поповића Шапчанина; Никола Христић, омиљени и вишеструки председник влада апсолутистичких краљева; Лазар Марић, један од саучесника у убиству кнеза Михаила Обреновића; Јован Авакумовић, наш знаменити правник и државник и многи други. Административно особље Шабачког окружног суда у изворима је често описивано као вредно, мада се у њима истичу и неке слабости појединих запослених (спорост у раду, неприлагодљив карактер, склоност алкохолу и интригама и сл.). Слаба тачка Суда била је архива, за коју се у свим коришћеним документима наводи да је била у „жалосном” стању.

Због превеликог обима посла, још 1846. се појавила идеја да рад Суда буде организован у два одељења. Та замисао оживотворена је у августу

1847, када је основано Друго одељење Шабачког окружног суда, које је радило до средине марта 1849. Године 1852. размишљало се о томе да нагомилани предмети из претходних година буду поверени ad hoc установљеном суду, који би на исти начин решио и исти проблем неких других окружних судова, али се од тог наума одустало. Могућност установљавања другог одељења Суда помињана је и 1861, али до његовог поновног формирања ипак није дошло.

Судије су случајеве решавале у два одбора – Кривичном и Грађанском, од којих је сваки био надлежан за врсту предмета из свог назива. Судије су се на годишњем нивоу ротирале у обављању посла чувара касе Суда, а док обавља ту дужност, судија није учествовао у пресуђивању. Једном од судија било би поверено решавање пупиларних (старатељских предмета). Судије против којих је вођен судски поступак мењале су колеге из других окружних судова. О одсуству особља с радног места нема много података. Молбе судија да одсуствују ретко се дају пронаћи у изворима, а исход малобројних пронађених није био повољан по тражиоце. У 1852. години, јединој за коју су сачувани потпуни подацци о одсуствима, одсуствовали су (дуже илио краће) скоро сви запослени у Суду.

КАТЕДРА ЗА ЈАВНО ПРАВО

Слободан П. Орловић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
s.orlovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9172-1254

342.51

ДРУШТВЕНА ПОТРЕБА ОБРАЗОВАЊА ПРЕЛАЗНИХ ВЛАДА

Кризне прилике у некој држави, било да су економске (најчешће), политичке (немогућност формирања већине) или уопште друштвене (незадовољство народа влашћу) изискују формирање влада које би управљале државом у одређеном периоду, са циљем да се настала криза превазиђе. Оне су често бивале неполитичке – експертске, ређе мешовите – састављене од политичких и неполитичких личности, а најређе политичке које би обухватиле политичаре и из дотадашње власти и из опозиције.

У Републици Србији се током стентских и грађанских протеста (2024/25), отпочетих после погибије 16 грађана у Новом Саду појавила идеја образовања прелазне владе као временски ограниченог органа који би се, уз остале послове извршне власти, приоритетно се старао о законитости поступка избора народних посланика. Предложена од опозиионих странака, идеја о прелазној влаади није наишла на разумевање владајуће гарнитуре, нити су студенти, као носиоци протеста, показали благонаклоност за такав један орган.

Прелазна влада је обично привремена влада са одређеним бројем експерата (накада и свих) који се уобичајено називају технократама, а имају довољно стручности да помогну у превазилажењу најчешће економске или, уопште, политичке кризе. Србија је у после петооктобарским временима (2000) имала, углавном позитивно, искуство са краткотрајном прелазном владом.

Као примери различитих врста прелазних влада биће, поред српске, у основним цртицама описане прелазне владе Северне Македоније, Црне Горе и Италије.

Зоран Ј. Лончар
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
Z.Loncar@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-6832-1378

340.134:3.077.3

ПОВОДОМ ЈЕДНОГ ВЕКА ОД КОДИФИКАЦИЈЕ УПРАВНОГ ПОСТУПКА

Начело законитости управе је једно од темељних начела на којима почива идеја о правној држави. За остваривање начела законитости управе посебан значај имају процесна правила према којима управа поступа. Стога је процес кодификације правила управног поступка, који је започет у Аустрији пре тачно једног века, у значајној мери допринео афирмацији идеје о правној држави и представљао уједно снажни подстицај за кодификацију управног поступка широм света, а пре свега на европском континенту. Иако потпуна стандардизација правила управног поступка још увек не представља правну тековину Европске уније данас потпуно кодификован управни поступак имају готово све државе чланице Европске уније, осим Француске, Белгије, Румуније, Литваније и Ирске, у којима се увелико ради на изради кодификованих правила за поступање органа управе. По узору на аустријску кодификацију управног поступка настао је својевремено и Закон о општем управном поступку Краљевине Југославија из 1930. године, чији је концепт у одређеној мери задржан и до данас у неким државама региона, попут Босне и Херцеговине, и донекле Словеније.

Иако је Србија у значајној мери преуредила свој управни поступак Законом о општем управном поступку из 2016. године, напустивши југословенски модел управног поступка, као што је то урађено и у Хрватској 2009. године, Црној Гори 2014. године и Северној Македонији 2015. године, током протекле деценије показале су се бројне мањкавости у поступању органа управе због којих је данас неопходна нова законодавна ревизија. У циљу успешног отклањања уочених недостатака било би неопходно да законодавна ревизија овог пута буде пажљиво и добро осмишљена. Сва правила управног поступку требала би пре свега да буду у сагласности са другим правним прописима у области јавне управе, а посебно са правилима управног спора. У том смислу би најважније било да се усагласе законски појмови *управне ствари*, *управног акта*, *управне радње*, као и активности *пружања јавних услуга*, који поред природе и начина остваривања судске контроле у случају закључених *управних уговора*, чине најважнија питања

за могућност остваривања уставног права грађана на правично суђење и на судску заштиту у управом спору. Поред тога, неопходно би било изменити и карикатурално формулисане законске одредбе о *обавештавању странке* и *достављању писмена* у управном поступку, као и одредбе о *овлашћеном службеном лицу*, *трошковима управног поступка*, *просторном ограничењу надлежности*, *правној помоћи* у управном поступку, *јединственом управном месту*, појединим *ванредним правним средствима* итд., на које је током протеклих година са пуним правом указивано у домаћој правној теорији.

Наташа Н. Рајић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
n.rajic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-3883-9245

351.941:342.4

ПРЕДЛОЗИ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА У ОБЛАСТИ НОРМАТИВНЕ КОНТРОЛЕ ПРАВА

Заштитник грађана представља државни орган који располаже овлашћењем подношења предлога за оцену уставности и законитости. Путем овог овлашћења, Заштитник грађана може утицати на квалитет прописа који органи управе примењују у свом раду, што је оправдано и пожељно са становишта заштите људских права. Међутим, имајући у виду укупан уставни оквир којим се дефинише положај и улога Заштитника грађана у уставном систему, могло би се отворити питање да ли се овим овлашћењем у извесном смислу умањује уставна забрана контроле рада Народне скупштине од стране Заштитника грађана.

Резултати истраживања показују да се предлозима Заштитника грађана најчешће оспоравала сагласност законских одредби са одредбама Устава, изузетно и потврђених међународних уговора. Одредбе подзаконских правних аката су у мањој мери биле предмет оспоравања. Укупан број поднетих предлога за оцену уставности и законитости у досадашњој пракси ове институције је релативно мали. Међутим, имајући у виду област уређивања оспорених закона (односно људска права и слободе чији је начин остваривања уређен оспореним законима) као и чињеницу да су поступци нормативне контроле права, покренути по овим предлозима, у претежној мери окончани одлуком о утврђивању несагласности (оспорених одредби са актима више правне снаге), релативно скромна пракса Заштитника грађана у области покретања поступка нормативне контроле права може се позитивно оценити. На исти начин се може оценити сарадња коју је Заштитник грађана у овој области успоставио са другим органима надлежним за заштиту људских права - Повереником за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, заједно са којим је поднео два предлога као и Повереником за заштиту равноправности, заједно са којим је поднео један предлог.

Разлози на којима су засновани поменути предлози Заштитника грађана поткрепљени су убедљивом правном аргументацијом. Пажљивија анализа показује да они у релативно скромној мери садрже упућивања на

праксу Уставног суда као и праксу међународних институција које надзиру спровођење важећих међународних стандарда људских и мањинских права. У томе се може видети простор за унапређивање будуће активности Заштитника грађана у области покретања поступка индиректне уставносудске заштите људских права и слобода.

КАТЕДРА ЗА КРИВИЧНО ПРАВО

Снежана С. Бркић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Brkic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-4569-4635

343.1(497.11)

ДА ЛИ СУ ДОПУСТИВА ОДСТУПАЊА ОД СТРУКТУРАЛНОГ СЕГМЕНТА НАЧЕЛА НЕПОСРЕДНОСТИ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ?

Суштина начела непосредности огледа се у захтеву за елиминацијом односно редукцијом могућих посредника између органа одлучивања и извора информација, било да се у улози тог посредника јавља неки други процесни субјект или време као објективни фактор. Ово начело може се обезбеђивати на различите начине и због тога спада у ред сложених кривичнопроцесних начела, у чијој структури можемо идентификовати неколико посебних сегмената.

Предмет овог истраживања је само онај аспект начела непосредности, који је постулиран у одредби чл. 419, ст. 1 ЗКП, која предвиђа дужност суда да своју пресуду заснива искључиво на доказима који су изведени на главном претресу. Назвали смо га структуралним сегментом зато што садржи императив за формирањем чињеничне подлоге пресуде на основу доказа изведених у фази главног претреса, а подела кривичног поступка на поједине фазе и стадијуме тиче се његове структуре. Да бисмо могли одговорити на питање садржано у наслову овог рада, потребно је да претходно утврдимо тачно значење предметне одредбе, што подразумева и њено негативно одређење, тј. сагледавање оних потенцијалних формалних или неформалних доказних извора на којима се пресуда не сме заснивати. Даљи кораци би били: утврђивање *ratio legisa* дате одредбе, као и њено циљно и систематско тумачење.У том смислу можемо доћи до неколико важних закључака у вези са одређивањем домета овог сегмента начела непосредности у важећем ЗКП: у погледу врсте кривичног поступка, процесне фазе, као и врсте судске одлуке на коју се односи. Овај сегмент односи се само на општу кривичнопроцесну форму, на фазу главног претреса у првостепеном поступку и на фундирање чињеничног основа пресуде а не и других судских одлука. *Argumentum a contrario,* то значи да су могућа одступања у претходном стадијуму кривичног поступка, у поступку по правним лековима, у вези са доношењем других судских одлука, као и у посебним кривичним поступцима и у конексним процесним формама. Поред позитив-

ноправне анализе законског текста, ово истраживање има за циљ и начелна криминалнополитичка разматрања у погледу допустивости ових одступања у посебним кривичнопроцесним формама.

Татјана Д. Буїарски
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
t.bugarski@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1462-6800

Милана М. Писарић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
m.pisaric@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-8344-3349

342.727:347.965]:343.1

ЗНАЧАЈ СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА БРАНИОЦА ОКРИВЉЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Ефикасна и правилна заштита основних људских права и слобода, како економских, социјалних и културних, тако и грађанских и политичких, подразумева да сва лица имају ефикасан приступ правним услугама које пружа адвокатура као независна правна професија, што је нарочито важно за окривљеног у кривичном поступку, имајући у виду потенцијал ограничавања његових права и слобода у кривичном поступку. Да би адвокати могли делотворно да обављају изузетно одговорну улогу „чувара владавине права и правног система“ кроз одбрану људских права и слобода и осигуравање да сви имају приступ праведном судском поступку, што тим пре важи за браниоце окривљеног у кривичном поступку, неопходно је гарантовати, обезбедити и заштити њихова права и слободе. У циљу остваривања наведеног, посебан значај међу правима и слободама браниоца има њихова слобода изражавања, која служи како заштити личних права адвоката и њихове способности да ефикасно делују у име странака, тако и одржавању независности адвокатске професије, обезбеђивању приступа правди, заштити људских права и јачању демократских институција.

Због важности слободе изражавања адвоката, у Основним принципима УН о улози адвоката[1] предвиђено је да би државе требало да обезбеде да адвокати могу да обављају своју професионалну функцију без застрашивања, ометања, узнемиравања или непримереног мешања, а да не трпе, нити

[1] Basic Principles on the Role of Lawyers, Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Basic_Principles_on_the_Role_of_Lawyers.pdf.

да им се прети кривичним гоњењем или административним, економским или другим санкцијама за било коју радњу предузету у складу са признатим професионалним дужностима, стандардима и етиком. Принцип 23 потврђује да адвокати, као и сви грађани, уживају право на слободу изражавања и наглашава њихово право да учествују у јавној дебати о питањима која се тичу права, правосуђа и унапређења и заштите људских права. Но, како право на слободу изражавања није апсолутно, правни системи треба пажљиво да избалансирају, односно уравнотеже ово право са другим легитимним интересима, укључујући заштиту угледа, приватности и јавног поретка.

Европски суд за људска права је током година поводом више представки разматрао наводне повреде права браниоца окривљеног на слободу изражавања, заштићено чланом 10 Европске Конвенције за заштиту људских права и основних слобода,[2] а у неколико пресуда утврдио је основне принципе заштите овог права, који се заснивају управо на важности улоге адвоката у систему заштите права и слобода окривљеног у вези са кривичним поступком. Наведени принципи требало би да послуже као стандард у одржавању равнотеже између слободе изражавања браниоца окривљеног и других оправданих интереса у демократском друштву.

[2] Закон о ратификацији Европске Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људскихправа и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију Први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, Службени лист СЦГ - Међународни уговори бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр. и Службени гласник РС - Међународни уговори бр. 12/2010 и 10/2015.

Бранислав Р. Ристивојевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
B.Ristivojevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2333-3521

341.645:342.511.6
341.4

Стефан С. Самарџић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Samardzic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-2870-5726

МЕЂУНАРОДНИ КРИВИЧНИ СУД: ИЗМЕЂУ НАДЛЕЖНОСТИ И ИМУНИТЕТА

Питање да ли један кривични суд поседује међународни карактер има посебан значај у међународном кривичном праву, јер од њега у великој мери зависи постојање јединог признатог изузетка од имунитета *ratione personae*. Иако се природа судских институција ретко поставља као самостално правно питање, она постаје одлучујућа у ситуацијама у којима се покреће кривично гоњење највиших државних функционера, при чему се судска надлежност директно сударa са начелом суверене једнакости држава.

Судска пракса која се развијала од одлуке Међународног суда правде у предмету *Конго против Белгије* указује да изузетак од персоналног имунитета може постојати само у поступку пред „међународним“ судом, али са друге стране појам таквог суда није нормативно разјашњен. Касније одлуке међународних кривичних правосудних тела покушале су да попуне ту празнину, при чему су поједини судови сопствени статус оценили као међународни, ослањајући се на начин свог оснивања и на мандат који им је поверен. Тако су у пракси коришћени различити аргументи, од позивања на улогу Уједињених нација, до тврдње да такви судови делују у оквиру ширег међународног правосудног система.

Посебну тежину у овој расправи имају одлуке донете у поступцима против бивших и актуелних шефова држава, у којима су међународни судови одбацили позивање на имунитет, без обзира на чињеницу да је реч о државама које нису прихватиле њихову надлежност. Разлике између ранијих одлука, у којима се акценат стављао на конкретан правни основ надлежности, и каснијих одлука, у којима се уводи појам поступања „у име ме-

ђународне заједнице као целине", показују значајно померање у аргументацији. Управо тај помак отворио је простор за интензивну научну дебату, нарочито поводом предмета *Ал-Башир*, у којем су различити процесни кораци и образложења суда довели до супротстављених тумачења домета изузетка од имунитета. Научни ставови који подржавају овакав развој праксе полазе од идеје да постоји универзално право кажњавања за најтежа међународна кривична дела и да међународни судови представљају његове носиоце. Критички приступи, међутим, указују да се на тај начин релативизују основна правила међународног права, укључујући разлику између држава чланица и нечланица, као и начело да међународни уговори не могу производити обавезе за државе неуговорнице.

У том контексту посебно је значајно упозорење да се изузетак од имунитета *ratione personae* изводи на основу спорних и недовољно разрађених појмова. Закључак о постојању и апсолутном дејству изузетка од имунитета *ratione personae*, чини нам се ипак недовољно фундиран, имајућу у виду да се ослања на постојање "међународне заједнице" као једног сасвим неодређеног субјекта међународног права. Управо из овог разлога, мишљења смо да оваква, по нашем мишљењу исувише флексибилна тумачења језички јасног текста, и њихова имплементација у пракси Међународног кривичног суда, воде ка даљем продубљивању сукоба у међународним односима, што свакако није и не може бити допуштено у међународном кривичном правосуђу.

Драгиша С. Дракић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
D.Drakic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-5248-6562

343.232:[622:55

Иван Д. Милић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
I.Milic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-7916-5590

КАЗНЕНА ДЕЛА ИЗ ОБЛАСТИ РУДАРСТВА И ГЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Кривична дела се прописују Кривичним закоником али и другим законима којима се уређују одређене области. У вези са рударством и геолошким истраживањима од значаја је један посебан закон, а реч је о Закону о рударству и геолошким истраживањима. Овим законом се прописују три кривична дела. Реч је о специфичним кривичним делима за које се може изрећи казна затвора до пет година.

Законом о прекршајима, који је основни извор у области прекршајног права не прописују се прекршаји, већ се они прописују многобројним прописима различите правне снаге. С тим у вези, Законом о рударству и геолошким истраживањима предвиђају се многобројни прекршаји за које су прописане строге новчане казне. Њиме је предвиђена прекршајна одговорност за различите субјекте прекршаја. У самом Закону о рударству и геолошким истраживањима налазе се одређене мањкавости, а такође садржи и решења која нису у складу са Законом о прекршајима.

Привредни преступи као врста казнених дела и даље егзистирају у нашем правном систему. Законом о привредним преступима не прописују се привредни преступи, већ се они прописују многобројним другим законима. Законом о рударству и геолошким истраживањима се прописују привредни преступи. За привредне преступе су предвиђене строге новчане казне.

Законом о рударству и геолошким истраживањима прописују се казнена дела (кривична дела, прекршаји и привредни преступи). Санкције које се могу изрећи за казнена дела нису занемарљиве. Никако се не сме заборавити да се учиниоцима казнених дела могу изрећи и мере безбедно-

сти, односно заштитне мере које у појединим случајевим могу теже да погоде учиниоца него изречена казна.

КАТЕДРА ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И МЕЂУНАРОДНЕ ОДНОСЕ

Маја Д. Станивуковић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Stanivukovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0803-9191

341.63:[347.918:347.951.2

ПРИВРЕМЕНЕ МЕРЕ У МЕЂУНАРОДНОЈ АРБИТРАЖИ

У току 2025. године истраживала сам привремене мере у међународној арбитражи, и то из два угла: привремене мере које може одредити арбитражни суд у Србији и могућност њиховог извршења, и привремене мере које је одредио арбитражни суд у иностранству и могућност њиховог признања и извршења у Србији. За привремене мере које се одређују пре или у току трајања арбитражног поступка по Закону о арбитражи постоји конкурентна надлежност државног и арбитражног суда. Такође, ако се арбитражни поступак води у иностранству, постојаће конкурентна надлежност страног и домаћег арбитражног и државног суда. Странка може да бира да ли ће се обратити арбитрима или надлежном суду. Странка која се обрати надлежном суду тиме не крши арбитражни споразум нити одустаје од њега. Међутим, често је практичније да се странка обрати арбитрима који су већ упознати са чињеничним стањем у предмету и са ризиком настанка ненадокнадиве штете који може да оправда усвајање привремене мере. Питање како се ова законска поставка операционализује у пракси није једноставно, а наш закон није укључио детаљније одредбе о операционализацији. Није дефинисано колико су широка овлашћења арбитражног суда и које привремене мере и у ком облику може да одреди, те како се оне принудно извршавају будући да арбитражни суд не располаже принудом.

У раду сам дошла до неколико закључака. Правне празнине у садашњим одредбама Закона о арбитражи морају се попунити циљним тумачењем у складу са потребом да се стимулише ефикасност арбитраже уз истовремену заштиту законитости права странака на правично суђење. Арбитри који решавају спорове у Србији могу одредити привремену меру само против лица која су стране у арбитражном споразуму и која учествују као странке у спору, а не и против трећих лица, на пример банака или централног регистра хартија од вредности. Странка може захтевати извршење привремене мере арбитражног суда само пред судом, на основу одредаба Закона о извршењу и обезбеђењу које се односе на извршење арбитражних одлука. Одлуке арбитражног суда о привременим мерама могу се подвести под појам арбитражних одлука и ако су донете у Србији постају прав-

носнажне и извршне по истеку рока за добровољно извршење. Против арбитражних одлука о привременим мерама може се водити поступак по тужби за поништај арбитражне одлуке.

Признање и извршење страних арбитражних одлука којима се одређују привремене мере није решено на задовољавајући начин код нас, а ни у упоредном праву. Један број правних теоретичара сматра да би се привремене мере донете у арбитражи могле признати и извршити у иностранству на основу Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних одлука. За то се истичу два аргумента: прво, да Њујоршка конвенција не помиње појам коначне, већ само обавезне арбитражне одлуке; друго, да одлука о привременој мери коначно решава о захтеву који је постављен, а то је захтев за одређивање привремене мере.

Прави проблем је ипак у томе што је за странке и арбитре погодније да се привремена мера одреди другим путем, а не доношењем арбитражне одлуке за коју је често уговором или меродавним арбитражним правом прописана посебна форма, поступак и садржина. Полазећи од тога да у Србији нису имплементиране одредбе Модел закона УНЦИТРАЛ-а из 2006. године које омогућавају признање и извршење привремених мера арбитражног суда које нису донете у облику арбитражне одлуке, вероватно је да судови неће признати такве привремене мере, донете на пример у облику процесних закључака. Законодавац би стога требало да прилагоди Закон о арбитражи потребама модерног времена и да приликом регулисања ове материје користи упоредноправна искуства и одредбе Модел закона, како би омогућио потпуно остварење овлашћења арбитара да одређују привремене мере.

Сања В. Ђајић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Djajic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-5997-9714

342.7:341.6(4)
343.549-053.2

ПИТАЊЕ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ И ТЕОРИЈЕ РАЊИВОСТИ У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА У ПОГЛЕДУ ПРИМЕНЕ ХАШКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О МЕЂУНАРОДНОЈ ОТМИЦИ ДЕЦЕ

Пред Европским судом за људска права се релативно често појављује проблем примене Хашке конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце из 1980. Захваљујући великом броју ових предмета било је могуће спровести и различите статистичке анализе које су показале неколико трендова и образаца у погледу околности у којима долази до отмице у смислу Хашке конвенције али и обрасца тумачења Хашке конвенције и поља слободне процене који су видљиви у пракси Европског суда за људска права. У погледу чињеничних сличности различитих случајева у великом броју, чак у око 80% случајева, као отмичар се појављује мајка и у скоро једнако великом броју мајка је страна држављанка и родитељ који ужива право родитељског старања.

Ова анализа, заснована на приближно 80 предмета из праксе Европског суда за људска права, испитује следеће факторе: профил родитеља („отмичара“) који одводи дете, статус примарног родитеља, држављанство и пол родитеља отмичара. Даље, анализира се право на родитељско старање у тренутку одвођења детета, као и евентуалне промене права на родитељско старање након самог догађаја. Посебна пажња посвећена је и питању да ли је родитељу који одводи дете била реално доступна могућност да се врати у страну државу заједно са дететом, без излагања ризику од губитка права на родитељско старање, као и ризику од кривичног гоњења, породичног насиља, немогућности легалног боравка и запослења. На крају, разматра се и рањивост мајке страног држављанства, како у погледу њеног личног положаја, тако и у улози родитеља.

Резултати анализе показују да се мајке страног држављанства, које су у значајном броју случајева и примарни родитељи, налазе у изразито несигурном и рањивом положају у иностранству. Када оне напусте страну државу заједно са дететом, надлежни национални органи такво понашање често аутоматски квалификују као повреду обавеза из Хашке конвенције,

без дубљег испитивања ширег социјалног и породичног контекста. У поступцима пред Европским судом за људска права у Стразбуру, ови случајеви се по правилу квалификују као повреда права родитеља, који је остао у држави уобичајеног боравишта детета, на поштовање породичног живота, гарантованог чланом 8 Европске конвенције о људским правима. Суд у већини случајева утврђује повреду права на породични живот напуштеног родитеља, и притом недовољно узима у обзир посебно рањив и осетљив положај мајке, по правилу странкиње која се суочава са низом проблема у страној држави по престанку брачне заједнице, а која је истовремено примарни родитељ који ужива право родитељског старања. Суд једнако занемарује и утицај одвајања детета од примарног родитеља које је нужно да би се удовољило захтеву о хитном повратку детета у земљу уобичајеног боравишта чак и када са родитељем од којег је одвојено нема блиску везу. Ризици којима су изложени примарни родитељ и дете услед механичке примене Хашке конвенције су прекомерни у односу на формалистичку сврху Хашке конвенције а то је враћање детета у земљу уобичајеног боравишта, уз сад већ спорну претпоставку да је управо овај повратак у најбољем интересу детета. Једнако је спорна претпоставка да ће национални судови по повратку у земљу уобичајеног боравишта потпуно непристрасно одлучити о праву родитељског старања независно од чињенице да се можда против примарног родитеља сада води и кривични поступак због отмице.

Циљ истраживања јесте да укаже на то да је усвајање родно осетљивог приступа, у комбинацији са доктрином рањивости, не само оправдано већ и неопходно у предметима који се тичу примене Хашке конвенције пред Европским судом за људска права. Суду су теорија рањивости и посебна заштита жена већ познати иако су примењени у нешто другачијим околностима. Увођење оваквог аналитичког оквира допринело би отклањању невидљивости и незаштићености жена, управо захваљујући теорији рода и рањивости, обезбедило суштински правичнију заштиту људских права, омогућило боље усклађивање примене Хашке конвенције са стандардима међународне заштите људских права и, коначно, адекватније одговорило на постојећи друштвени контекст и реалност савремених породичних односа у условима глобализације.

Петар М. Ђундић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
P.Djundic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9223-6373

341.23:339.727.22
341.24

КЛАУЗУЛА О ИСПУЊЕЊУ СВИХ ОБАВЕЗА КОЈЕ ЈЕ ДРЖАВА ПРЕУЗЕЛА ПРЕМА СТРАНОМ УЛАГАЧУ У МЕЂУНАРОДНИМ УГОВОРИМА О ЗАШТИТИ УЛАГАЊА: КО СУ НОСИОЦИ ПРАВА И ОБАВЕЗА?

Двострани и вишестрани међународни уговори намењени заштити и подстицању страних улагања неретко садрже тзв. кишобран клаузулу – одредбу којом државе уговорнице гарантују поштовање свих обавеза преузетих према улагачу (улагању) друге државе уговорнице. Посматрано у историјском контексту, овакве клаузуле су настале као резултат тежње да се уговори које страни улагачи закључују са државом пријема у релаизацији пословног подухвата (уговори о концесији, заједничкој експлоатацији природних ресурса и сл.) ставе под „кишобран“ међународног уговора. Другим речима, њихова намена је да учине, примера ради, повреду уговора о концесији са страним улагачем од стране државе истовремено повредом међународног уговора о подстицању и заштити улагања који се односи на улагаче из друге државе уговорнице и који садржи кишобран клаузулу.

Од доношења арбитражне одлуке у предмету СГС против Филипина (*SGS v. Philippines*) у јануару 2004. године, већина арбитражних судова који решавају инвестиционе спорове признају кишобран клаузулама управо овакво дејство. Међутим, од тог тренутка се дебата у арбитражној пракси и правној доктрини премешта са питања дејстава кишобран клаузула на питања њиховог персоналног домашаја и услова за њихову примену.

Према садашњем стању у арбитражној пракси, највећа препрека са којом се суочавају тужиоци који се позивају на повреду кишобран клаузуле од стране државе пријема улагања односи се на персонални домашај клаузуле. Наиме, тужене државе често оспоравају право тужиоца (улагача) да се позива на повреду клаузуле у случајевима када је уговор државе пријема закључен не са тужиоцем директно, већ са његовим зависним привредним друштвом. Са друге стране, сличан проблем може настати приликом покушаја да се идентификује носилац обавезе која је обухваћена кишобран клаузулом – ако је улагач закључио уговор са парадржавним субјектом (различите врсте агенција које су носиоци јавних овлашћења) или са при-

вредним друштвом у државној својини, основано се може поставити питање да ли је тужена држава та која је преузела уговорну обавезу заштићену кишобран клаузулом. Ово последње питање је нарочито спорно када, на пример, привредно друштво у својини државе располаже посебним правним субјективитетом и када, према прописима државе пријема, ужива способност да самостално закључује уговоре и буде носилац уговорних права и обавеза.

Анализа релевантних арбитражних одлука показује, уз одређена одступања, да се арбитражни судови већином приклањају схватању да уговори који су предмет заштите кишобран клаузуле производе дејство *inter partes*, тј. да улагач не може да према држави пријема улагања истиче захтеве засноване на повреди субјективних права из уговора које није непосредно закључио са туженом државом. Слично томе, доминантно гледиште у арбитражној пракси је да кишобран клаузула не обавезује државу пријема уколико она није непосредно преузела уговорну обавезу према страном улагачу. При томе, чак ни то што се акти субјекта који је закључио уговор са страним улагачем могу приписати држави пријема, применом правила о одговорности држава за међународно противправне акте из обичајног међународног права, не утиче на овај закључак. То је последица чињенице да се правила о приписивању аката држави у међународном праву односе на приписивање аката који представљају повреду међународноправних обавезе државе, а не на питање да ли се држава може сматрати носиоцем уговорних обавеза.

Доминантно гледиште у арбитражној пракси се суштински заснива на схватању које је прихватио арбитражни суд у предмету СГС против Филипина – кишобран клаузула предвиђа одговорност државе уговорнице за поштовање уговорних обавеза које је преузела према улагачу друге државе уговорнице, али она не може да дефинише садржину, обим и носиоце уговорних права и обавеза, већ је то питање које регулише право меродавно за уговор. У том смислу поменута већинска позиција јасно и доследно следи схватање које износе поједини арбитражни судови и друга тела намењена решавању инвестиционих спорова: међународно право предвиђа заштиту имовинских права улагача, али оно само не може да та субјективна права створи. Ова субјективна права настају у одговарајућем националном правном поретку. У контексту кишобран клаузула, тај правни поредак је право државе пријема које је меродавно за уговор закључен са страним улагачем или његовим зависним друштвом. Из тога следи недвосмислени закључак да је ово право позвано да одреди носиоце уговорних обавеза и са њима кореспондирајућих права.

Бојан Н. Тубић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
b.tubic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1590-3638

342.7:341.6(4)

ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Једно од најважнијих права гарантованих европским инструментима за заштиту људских права јесте право на правично суђење, које је од кључног значаја за начело владавине права на којем почива свако демократско друштво. Ово право је регулисано чланом 6 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, као и чланом 47 Повеље ЕУ о основним правима.

Члан 6 Европске конвенције гарантује процесна права странака у парничном поступку и права оптуженог у кривичном поступку. У националном праву се могу утврдити процесна ограничења ради бољег и ефикаснијег спровођења правде али та ограничења не би смела да нанесу штету самој суштини права на приступ суду. На пример, држава има право да утврди услове за подношење жалбе вишој инстанци и да пропише одговарајуће процесне услове, као што су, на пример, судске таксе, рокови, обавезно заступање и др. Ови услови не представљају кршење члана 6 Конвенције.

Један од аспеката права на правично суђење јесте и право на независан и непристрасан суд, образован на основу закона. Независност се анализира у вези са мешањем других грана власти у судска питања, док се непристрасност односи на независност суда у односу на странке у неком конкретном предмету, односно представља одсуство унапред утврђеног става према странкама. До повреде долази на пример, када је судија поступао као истражни судија а касније у истом предмету решавао о меритуму.

Европски суд за људска права је у својој пракси разматрао и питање суђења у разумном року, као једног од аспеката члана 6 Европске конвенције. Да ли је рок разуман процењује се на основу три критеријума: природе и сложености предмета, понашања подносиоца представке и понашања власти. Овај услов се односи и на кривичне и на парничне предмете. Држава има позитивну обавезу да уведе правни лек за сваки парнични или кривични предмет, који ће омогућити да се убрза дуготрајна процедура у смислу члана 6 Конвенције. Пракса Суда је утврдила да у кривичном предмету рок тече од датума обавештења о оптужби, а у парничном поступку од дана

подношења тужбе. Повреда разумног рока у великој мери зависи од околности сваког појединачног предмета. У пракси Суда је, у складу са околностима датог случаја, утврђено да трајање поступка од осам година пред две судске инстанце не представља прекорачење разумног рока. Предмети за које је Суд сматрао да захтевају посебну пажњу јесу поступци за старатељство над децом, где је у једном предмету који се односио на усвајање и могућност остваривања контакта родитеља и детета период од две године и седам месеци у двостепеном поступку представљао повреду права. Такође, у предмету који се односио на накнаду штете изазване саобраћајном незгодом, период од три године и десет месеци у поступку који се одвијао пред једном инстанцом представљао је повреду члана 6 Конвенције, према ставу Европског суда за људска права.

Претпоставка невиности спречава сваког државног службеника да у својој изјави преурањено прогласи кривицу, било у судском поступку, штампи, или на неком другом месту. На пример, Суд је сматрао да кршење Конвенције представљају јавне изјаве судије у поступку који је оцењивао квалитет одбране и изгледе на исход кривичног предмета.

Право на правично суђење, у свим својим аспектима заузима централно место у пракси Европског суда за људска права, која је од великог значаја за националне правне системе држава уговорница Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

КАТЕДРА ЗА РАДНО ПРАВО

Сенад Р. Јашаревић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
s.jasarevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9402-7770

331:061.1(100)
331.104:316.4

Дарко М. Божичић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
d.bozicic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9405-7424

ЗНАЧАЈ ПРЕПОРУКЕ МОР БР. 205 У ПОШТОВАЊУ ДОСТОЈАНСТВА НА РАДУ

Препорука Међународне организације рада бр. 205 о запошљавању и достојанственом раду за мир и отпорност, усвојена је 2017. године. Ради се о документу који би требало да послужи за решавање узрока и последица нестабилности у друштву и за изградњу отпорних заједница у контексту рада, у случају криза, ратова и сличних штетних догађаја.

Препорука се базира на два основна појма - „*fragility*” (крхокост) заједница и ”*resilience*“ (отпорност). Запажено је да се, делујући на „кркост“, подстиче „отпорност“ појединаца, група, друштава и држава и самим тим лакши излазак из кризних ситуација.

Према ОЕЦД „Крхкост је комбинација изложености ризику и недовољног капацитета државе, система и/или заједница да управљају, апсорбују или ублажавају те ризике..“[1] Околности које доводе до крхкости подривају способност појединаца да живе пристојно. Једно од кључних решења да се смањи крхкост у друштвима је “отпорност”. Укратко речено (на бази докумената УН, ОЕЦД, МОР): Отпорност је способност заједница да спрече, прилагоде се, реагују и ефикасно и брзо се суоче са широким спектром ризика, уз одржавање прихватљивог нивоа функционисања. У Препоруци МОР се развијају многобројни и сложени механизми у области рада за развијање отпорности – појединца, локалних заједница, послодаваца, целог друштва. Од држава чланица се очекује да успоставе низ механизама, система, стратегија, мера, програма, иницијатива, акција, за подизање отпорности на послу и раду. Као посебан квалитет треба издвојити инсистирање у Препоруци бр. 205. на превенцији. Запазили смо да су ”нај-

[1] Видети више: *Engaging in Contexts Facing Highest Fragility,* OECD, 2025.

отпорније заједнице" и друштва у свету (и најразвијеније), карактристичне по превентивним механизмима који им омогућавају лако и брзо прилагођавање. И то је један од закључака заједничког рада – да би и наш законодавац требало управо да посебну пажњу да обрати на превенцију отпорности друштва, као и сама поља крхкости појединаца и заједница у друштву у складу са наведеном препоруком МОР.

КАТЕДРА ЗА ТЕОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА

Драгутин С. Аврамовић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
d.avramovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-3383-4346

808.5:32

Илија Д. Јованов
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
i.jovanov@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1582-7102

РЕТОРИКА И МОДЕРНА ПОЛИТИКА

Реторика несумњиво има своје корене у античком друштву. Исто тако и политика, као друштвена појава, од самих зачетака подразумевала је убеђивање других да је оно што се предузима исправно. У модерно доба говор више него икада раније служи обављању политичке делатности, а политичко беседништво постало је једна од најважнијих врста говорништва.

Традиционална *rhetorike techne* временом је добила своје модерно издање у вештини која се назива *public speaking*. Због тога је интересантно анализирати политичке беседе два говорника који су се публици обратили на истом месту и поводом исте теме. Џејмс Дејвид Венс уздрмао је читаву европску јавност када је у говору на Минхенској безбедносној конференцији 2025. године уместо да саопшти ставове нове америчке администрације о рату у Украјини, највећи део говора посветио критици европских политичара у вези са демократијом, изборним процесима и схватањем слободе говора. Венс је у том обраћању показао изузетну беседничку вештину, ослањајући се на традиционалне елементе реторике – беседу, беседника и публику, али на један начин који у многоме приказује сву раскош и прилагодљивост савремених правила оличених у вештини која се негује углавном са друге стране Атлантика. Насупрот Венсу, Урсула фон дер Лајен је свој говор учинила донекле кохерентнијим и једноставнијим по структури. То је била једна типична политичка беседа којом су упућене опште поруке поводом збивања која су у том моменту оптерећивала евроатланске односе. Председница Европске комисије се осврнула на предузете кораке у циљу суочавања за највећим безбедносним изазовом на старом континенту наглашавајући да је од изузетног значаја прагматичнији приступ решавању актуелних потешкоћа.

Упркос томе, анализа поменутих говора указује да је „дух“ беседа европских политичара и даље сувише често оптерећен говором мантри. Саопштавање ставова и жељених циљева који се не заснивају на реалним могућностима, попут најаве убрзавања пријема Украјине у Европску унију, подвргнути су благом изругивању. Говор америчког дипломате изазвао је бурне реакције, па макар оне биле и подељене. Тако се показује да је изучавање традиционалних елемената реторике и даље веома важно, али данашња публика ипак боље реагује на модернији приступ који је, макар у овом моменту, просто ефективнији.

Драгана М. Ћорић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
D.Coric@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-5485-5176

34:17]:004.8

ПРАВНИ И ЕТИЧКИ АСПЕКТИ УПОТРЕБЕ ВЕШТАЧКЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ У КРЕИРАЊУ НОВОГ НАЧИНА ЖИВОТА

Дигитализација бројних процеса у разним сферама друштвеног живота, као и дигитализација приватног живота појединаца су доминантни у садашњем моменту, а верује се да ће бити још израженија. “Отац” вештачке интелигенције Алан Туринг није могао ни да замисли да ће стидљиви језички модели које је створио у сврху бржег дешифровања непријатељских података и стварања предности код савезничких снага током Другог светског рата, неколико деценија касније скоро преузети цео свет.

Употреба алата вештачке интелигенције је присутна на сваком кораку; најчешће због уштеде у врему , бржег и ефикаснијег рада и већих постигнућа; но лакомост којом је човек 21. века прихватио вештачку интелигенцију зарад свог претпостављеног бољитка прети да му се освети на најгори могући начин. Губи се аутентичност и истовремено сваки садржај који се појави у визуелном или аудитивном облику, на било ком медијуму је упитан у погледу своје истинитости- да ли је стваран или креиран употребом неког од дигиталних алата. Атмосфера неповерења је растућа, а људи никад пријемчивији у погледу садржаја који су им широко доступни. Могућност злоупотреба база података, у друге сврхе од оних због којих је та база створена, лакши (неовлашћени) надзор над свим видовима комуникације су створили нове видове прекршаја и кривичних дела која су добила предзнак ИКТ- да су учињена употребом информационо комуникационих технологија.

С тим у вези је важно размотрити односе између права , правне етике и дигитализације која захвата и правну сферу. Правна етика је стављена у фокус будући да лица у правним професијама (адвокати, судије, јавни тужиоци, јавни извршитељи и јавни бележници) су прва која су и поред свог познавања права починили већ назамисливе прекршаје и нарушили углед својих професија. Лака доступност посебно Chat GPT-ија, као тренутно најраспрострањенијег “помагача” и слепо поверење у тачност садражаја које он даје на упит корисника су довели до бројних случајева злоупотребе,

плагирања и негде ненадокнадивих материјалних и нематеријалних штета.

Чини се потребним уграђивање интерног моралног компаса унутар вештачке интелигенције, будући да су моралне границе код неких људи знатно замагљене. Неадекватна, неконтролисана и непажљива употреба алата вештачке интелигенције човечанство може довести, у неком моменту до ситуације да границе и приватност уопште не постоје, да људи и нису тако важни, а машине, које смо тренирали по својим личним методама и уграђивали своје начине размишљања у њих, ће се понашати онако као и људи раније- само на много унапређенијем нивоу свести.

КАТЕДРА ПРАВНОЕКОНОМСКИХ НАУКА

Горан Б. Милошевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
g.milosevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1936-0802

336.2:504

Цвјетана М. Цвјетковић Иветић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
c.cvjetkovicivetic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-0000-8099

Лука О. Батуран
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
l.baturan@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0315-2486

ПОРЕСКА ПОЛИТИКА У ФУНКЦИЈИ ПРЕВЕНЦИЈЕ РИЗИКА ОД КАТАСТРОФА

Теорија јавних финансија познаје више функција пореског система. Поред фискалне функције, која је примарна и која се своди на обезбеђење средстава за финансирање јавних потреба, порески систем систем би требао да послужи и остваривању нефискалних циљева (нпр. економских, социјалних, безбедносних). С обзиром на то да ризик од природних катастрофа може угрозити стабилност друштва, односно економског и безбедносног система, интервенција државе кроз систем пореских подстицаја може бити у јавном интересу.

У том смислу, пореским инструментима може се утицати на повећање улагања у отпорну инфраструктуру, системе раног упозоравања, обуку и едукацију, иновације и истраживање, као и на различите праксе које смањују ризике. Наравно, ови инструменти морају бити комплементарни са постојећим механизмом заштите и интегрисани у стратегију управљања ризицима од природних катастрофа. Укупан резултат биће повећање отпорности економије и друштва на ризике од природних катастрофа.

КАТЕДРА ПРИВРЕДНОПРАВНИХ НАУКА

Драго Љ. Дивљак
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
D.Divljak@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-7698-0189

339.727.22:34:[339.923:061.1EU

МЕХАНИЗАМ САРАДЊЕ У ОКВИРУ ПРОВЕРЕ ДИРЕКТНИХ СТРАНИХ УЛАГАЊА У ПРАВУ ЕУ

Битна одредница Уредбе 2019/452 Европског парламента и Савета о успостављању оквира за проверу директних страних улагања је и да она креира посебан иновативни механизам сарадње у вези са страним директним улагањима која могу утицати на безбедност или јавни поредак. Он представља сржоквира за проверу који она успоставља, којим се осигурава флексибилност са минималним степеном хармонизације и сарадње на нивоу ЕУ, али уз истовремено увећање правне сигурности у датој области.

Механизам сарадње се остварује у два суштинска облика и то између држава чланица и држава чланица и Европске комисије. Главни инструменти сарадње су механизми за обавештавање и за размену информација и могућност да Европска Комисија издаје мишљење државама чланицама у вези са провером конкретних пројеката ових улагања.

За остварење механизма сарадње, креиран је специфичан режим размене информација, путем којих Европска комисија и државе чланице међусобно подижу свест о потенцијалним претњама од долазећих директних страних улагања. У том циљу дата Уредба утврђује обавезу свих држава чланица, без обзира на то да ли имају механизам провере, да обезбеде минимални ниво информација о страним директним улагањима које спадају у њен делокруг. Он укључује својинску структуру страног улагача, информације о крајњем улагачу и учешћу у капиталу, приближну вредност инвестиције, финансирање улагања и њен извор.

Државе чланице ЕУ које имају успостављен механизам провере дужне су да друге државе чланице и Европску комисију обавесте о сваком улагању које пролази кроз проверу на њеној територији. Ако друга држава чланица сматра да ће дато улагање утицати на њену безбедност или јавни поредак , или ако та друга држава чланица располаже „информацијама релевантним за проверу,“ може дати примедбу на улагање. Могућност давања примедби постоји и у односу на директна страна улагања која нису у поступку провере.

У механизму сарадње и Европска комисија је присутна путем давања необавезујућих мишљења државама чланицама у вези са провером конкретних пројеката страних директних улагања. Наиме, она их може дати за улагања која могу утицати на безбедност или јавни поредак више од једне државе чланице и упућује држави чланици у којој се директно страно улагање планира спровести или је спроведено. Она даје такво мишљење када је то оправдано, ако најмање једна трећина држава чланица сматра да директно страно улагање може утицати на њихову безбедност или јавни поредак.

Владимир Ж. Марјански
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
V.Marjanski@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-2255-4026

347.441:347.724

НАЧЕЛО СЛОБОДЕ УГОВАРАЊА КОД ДРУШТВА С ОГРАНИЧЕНОМ ОДГОВОРНОШЋУ

Закон о привредним друштвима у делу регулативе која је посвећена друштвима с ограниченом одговорношћу прокламује начело слободе уговарања. „Чланови друштва с ограниченом одговорношћу своје међусобне односе у друштву, као и односе са друштвом, уређују слободно, ако овим законом није другачије уређено.” Ова норма указује на неколико кључних тачака у вези са применом начела слободе уговарања код друштва с ограниченом одговорношћу и уређивањем међусобних односа чланова и њиховог односа са друштвом као посебним субјектом права.

Закон о привредним друштвима оставља широку аутономију вође друштву и члановима да своје међусобне односе уреде на начин како то одговара њиховим потребама, као и потребама, карактеристикама и циљу конкретног друштва с ограниченом одговорношћу. У том контексту треба истаћи да су норме Закона о привредним друштвима у делу закона које се односе на друштво с ограниченом одговорношћу, по правилу, диспозитивног карактера. На релативно великом броју места дата је могућност да се од одредби тог закона одступи другачијим уређењем појединих питања на аутономној основи, по правилу, у оснивачком акту друштва, а само у изузетним случајевима и одлуком скупштине друштва, уговором о преносом удела или пословником о раду скупштине у зависности од конкретног питања. Такве одредбе се препознају на основу следећих или сличних формулација: „осим ако је оснивачким актом другачије одређено; „Ако оснивачким актом или одлуком скупштине није другачије одређено…“ и сл. Поред потпуно диспозитивних норми, постоје и оне које су делимично диспозитивне (полу-императивне) у смислу да је од њих могуће одступити другачијим прописивањем правила у оснивачком акту, али до одређене границе. Такве су, на пример, одредбе којима се регулишу већине потребне за доношење појединих скупштинских одлука. Коначно, постоје и императивне одредбе код којих је искључена примена начела слободе уговарања, па се од таквих одредби не може одступити другачијим одређивањем правила на аутономној основи. Евентуално прописивање другачијих правила у одно-

су на она прописана императивном нормом не би имало дејство, па би се на конкретан случај непосредно применила норма утврђена законом.

У вези са одступањем од диспозитивних или делимично диспозитивних законских одредби, Закон о привредним друштвима у делу који је посвећен друштвима с ограниченом одговорношћу предвиђа могућност примене начела слободе уговарања путем оснивачког акта (изузетно путем одлуке скупштине и пословника о раду скупштине), не помињући при томе уговор чланова у вези са друштвом, чије су норме садржане у општем делу закона. Члан друштва може закључити уговор у писаној форми са једним или више чланова истог друштва, којим се регулишу питања од значаја за њихове међусобне односе у вези са друштвом. Уговор између чланова у вези са друштвом производи дејство искључиво између чланова друштва који су га закључили. Уговором између чланова друштва могу уредити посебна питања која се тичу њихових међусобних односа у вези са друштвом (на пример, начин међусобне прерасподеле добити, питања у вези са преносом удела, начин решавања блокаде у одлучивању и сл.).

Из дикције норме: „Чланови друштва с ограниченом одговорношћу своје међусобне односе у друштву, као и односе са друштвом, уређују слободно, ако овим законом није другачије уређено" проистиче да се слобода уговарања протеже у два правца тј. односа. Један однос је тзв. хоризонтални и то је однос између чланова друштва, а други однос је вертикални и то је однос између чланова друштва и друштва с ограниченом одговорношћу као посебног субјекта права.

Разликовање ове две врсте односа је од изузетног значаја имајући првенствено у виду да се уговарањем у односу између чланова (тзв. хоризонтални однос) не могу успостављати обавезе, нити било какви терети за друштво као посебног субјекта права. Овакав закључак проистиче и из општег правила облигационог права да уговарање на терет трећег није правно допуштено јер је противно самом принципу уговарања да неко против своје воље преузме било какву обавезу или терет. Осим тога, одредбе уговора између чланова не обавезују ни оне чланове друштва који нису приступили његовом закључењу (нпр. уколико у трочланом друштву два члана закључе уговор између чланова у вези са друштвом, трећег члана такве одредбе не обавезују).

Као што је већ поменуто, други однос је тзв. вертикални однос тј. однос између чланова друштва и друштва као посебног субјекта права. Начело слободе уговарања се у овом односу може изразити путем уређивања одређених питања у оснивачком акту друштва или изузетно одлуком скупштине у складу са законом и оснивачким актом. У овом односу садржински могу бити обухваћена чисто корпоративно-правна правила, корпоративно-правна правила са појединим облигационим дејствима, и она

која су чисто облигационе природе (реткост). Корпоративно-правна правила садржана у оснивачком акту имају шире дејство него облигациона и истовремено обавезују друштво, чланове органа друштва и све чланове друштва. Правила облигационе природе садржана у оснивачком акту имају искључиво дејство између члана/чланова друштва с једне стране и самог друштва с друге стране (нпр. правила о трошковима оснивања, посебним погодностима и сл.).

Може се закључити да је тренутни законодавни оквир у вези са применом начела слободе уговарања код друштва с ограниченом одговорношћу оптимално избалансиран између приватне аутономије и јавноправних ограничења. Даљи развој судске праксе и евентуално увођење још прецизнијих смерница у закону, нарочито на оним местима где у законском тексту нису постављене довољно јасне границе могућности одступања од законских норми, допринеће већој правној сигурности.

Сандра С. Фишер Шобот
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.FiserSobot@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-9591-0637

347.776:[339.923:061.1EU
339.137:[339.923:061.1EU

ЗЛОУПОТРЕБА ДОМИНАНТНОГ ПОЛОЖАЈА ОДБИЈАЊЕМ ПОСЛОВАЊА У ПРАВУ КОНКУРЕНЦИЈЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Учесници на тржишту, па и они који имају доминантан положај, морају имати могућност да предузимају радње са циљем унапређења свог пословања и увећања профита. Исто тако, доминантни учесник на тржишту има право да изврши одређене мере и радње у циљу заштите својих економских интереса. С друге стране, забрањено је поступање са циљем елиминације конкуренције на тржишту.

У складу са начелом аутономије воље, сваки учесник на тржишту има право да одлучи да ли ће и са ким пословати. Међутим, учесник на тржишту, који има доминантан положај, у неким случајевима може имати обавезу да послује са својим конкурентима. Другим речима, ако доминантни учесник на тржишту у одређеним ситуацијама одбије да послује са својим конкурентима то може да представља злоупотребу доминантног положаја.

Злоупотреба доминантног положаја одбијањем пословања представља поступање, којим се ограничава производња, тржишта или технички развој на штету потрошача и које је обухваћено чл. 102(б) Уговора о функционисању Европске уније. У питању је неценовна, ексклузиона и злоупотреба доминантног положаја која се реализује на низводном тржишту у односу на тржиште на ком учесник има доминантни положај. Злоупотреба доминантног положаја одбијањем пословања обухвата различите праксе и поступања, а пракса Европске комисије и Суда правде Европске уније у овој области је веома богата и разнолика. Одбијање пословања може имати бројне појавне облике, услед чега се за утврђивање постојања ове врсте злоупотребе доминантног положаја примењују различити критеријуми и правни тестови.

Посебну врсту злоупотребе доминантног положаја представља одбијање пословања са конкурентима када доминантни учесник на тржишту свом конкуренту одбије приступ нужном средству или нужној инфраструктури, у вези са чим се у пракси Европске комисије и судова у Европској унији развила доктрина нужног средства.

Водећа пресуда у вези са доктрином нужног средства је пресуда у предмету *Oscar Bronner GmbH & Co Kg v Mediaprint* (C 7/97 *Oscar Bronner GmbH & Co KG v Mediaprint*, ECLI:EU:C:1998:569; даље: *Bronner*). Суд правде је утврдио да је за постојање злоупотребе доминантног положаја одбијањем приступа нужном средству или нужној инфраструктури потребно да се испуне три кумулативна услова: да је у питању поступање које би довело до елиминације целокупне конкуренције на релевантном тржишту, да за наведено поступање не постоји објективно оправдање и да је услуга неопходна за пословање тог лица, у мери у којој не постоји стварни или потенцијални супституит за конкретни производ или услугу. Пресуда у предмету *Bronner* јер кључна јер утврђује рестриктивне услове за примену доктрине нужног средства, из чега даље произлази да наметање обавезе пословања доминантном учеснику на тржишту треба да буде изузетак, а не правило.

У пресуди Суда правде у новијем предмету *Lietuvos geležinkeliai AB v. European Commision* (C 42/21 P, *Lietuvos geležinkeliai v Commission*, ECLI:EU:C:2023:12; даље: *Lithuanian Railways*) доктрина нужног средства је додатно потврђена, али и појашњена. С обзиром на то да примена доктрине нужног средства подразумева балансирање и одмеравање различитих интереса, потврђено је да се приликом доношења одлуке мора узети у обзир контекст у ком се одређено поступање појављује, а не интереси конкретног учесника на тржишту.

КАТЕДРА
БЕЗБЕДНОСНОПРАВНИХ НАУКА

Љубомир С. Стајић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
Lj.Stajic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-7594-5741

Ненад П. Радивојевић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
N.Radivojevic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0630-0632

Владан М. Мирковић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
V.Mirkovic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-9995-8598

004.8:351.74/.78

ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И БЕЗБЕДНОСТ – ИМА ЛИ РАЗЛОГА ЗА ЗАБРИНУТОСТ?

Убрзани развој и примена вештачке интелигенције (у даљем тексту: ВИ), са собом доносе и велике промене у готово свим аспектима развоја човека, привреде и друштва у целини. Због тога ВИ изазива и све већу забринутост због (најаве) могућих злоупотреба, што је и разлог да се постави питање: Има ли разлога за забринутост? Одговор на ово питање није једноставан, због тога што се развој и употреба ВИ данас посматра са утопијског и дистопијског приступа.

Последњих година су, поред оних позитивних, све видљивије и штетне последице развоја и употребе различитих алата ВИ. Неке од тих појава су и појаве угрожавања безбедности појединца испољене кроз нарушавање приватности, крађе личних података, различите облике дискриминације, угрожавање саобраћаја од стране аутономних саобраћајних средстава, губитак радних места, али и све присутнији примери отуђености појединаца и живота у „виртуелном свету“. ВИ се данас посматра и у контексту националне безбедности, пре свега као нови вид моћи државе. У том смислу, ВИ се развија и примењује у војне сврхе (употреба дронова, аутономних војних система и др.), приликом вођења психолошко-пропагандних активности у склопу хибридног ратовања, сајбер тероризма и криминала и сл. На

међународном плану ВИ се посматра као својеврсни извор моћи оних који је развијају и користе. Због тога је данас све присутнији тренд „трке у развоју и примени ВИ", који обликује и успоставља нове међународне односе између великих сила, пре свега САД и Кине.

Како би се елиминисали ризици и(ли) ублажиле штетне последице, неопходно је успоставити и одређене етичке критеријуме и усвојити правна правила. То пре свега подразумева да процес даљег развоја и примене ВИ мора бити такав да су човек и његови интереси најважнији, као и то да тај процес мора бити под контролом и надзором човека. ВИ мора бити „добар слуга", али не и „лош господар". Крајњи циљ развоја и употребе ВИ треба да буде добробит човека и друштва у најширем смислу. Све наведено мора бити праћено усвајањем и имплементацијом адекватних стратешких докумената и правног оквира, што ће бити (само) добра полазна основа, али и извесни гарант заштите од потенцијалних угрожавајућих појава.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

34"20"(048.3)

НАУЧНИ скуп "Правна традиција и нови правни изазови" (2026 ; Нови Сад)
Правна традиција и нови правни изазови : зборник сажетака са [истоименог] научног скупа, Нови Сад, 23. јануар 2026. / [главни уредник Драгутин Аврамовић]. - Нови Сад : Правни факултет, 2026 (Нови Сад : Футура). - 182 стр. ; 24 cm

Тираж 60.

ISBN 978-86-7774-291-1

а) Правна традиција - Савремено друштво - Апстракти

COBISS.SR-ID 190529545

ISBN 978-86-7774-291-1